

דרוש לשבת תשובה

א ב'פ' יום הכפורים (יומא פו.) "אמר ר' חמא ב"ר חנינא גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם שנאמר (ירמיהו ג, כב) שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם, ר"ח בר"ש רמי כתיב שובבים דמעיקרא שובבים אתם, וכתיב ארפא משובותיכם ל"ק כאן מאהבה כאן מיראה. ר"י רמי כתיב בנים שובבים וכתיב ארפא משובותיכם ל"ק כאן מיראה כאן ע"י יסורים".

הנה כל עובר על דבריהם הק' האלו יתפלא במה הוקשה להם בסתירת הפסוק שלפי פשוטו אין כאן סתירה ולא קושיא כלל שהכתוב מפרש שע"י שישוּבו ירפא משובתם מה שחלו תחילה בחליי הנפש, וגם רב יהודה נראה דהוקשה לו ג"כ קושיית ר"ח בר"ש ולמה תירץ באופן אחר וחולק בין מיראה לע"י יסורים שלא כדברי ר"ח הנ"ל. ופירש"י שם רחוק מאד.

עוד שם "אמר ר' יונתן גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם, שנאמר (ישעיה נט, כ) ובא לציון גואל ולשבי פשע" וכו'. גם מאמר זה תפל בלי מלח ואינו מובן מה הוצרך ר"י להביא מקרא מדברי קבלה והלא מקרא מפורש בתורה בפר' נצבים (דברים ל, ב) "והיה כי יבואו עליך וכו' ושבת עד ה' וכו' ושב וקבצך" וכו', ומבואר הוא בכ"מ אין מספר שאם ישוּבו ישראל בתשובה אז יקרב קץ הגאולה ולא היה צריך לדרוש זה מפסוק "ובא לציון גואל".

ולבאר מאמרים אלו צריכים אנו לבאר ענין התשובה וכי הוא יסוד שכל התורה תלוי בה וכל העולם ומלואו וכל מעשי בראשית קיומם ומצבם על מצוה זו, והיא עלתה במחשבה בתחילת הבריאה ולולא זה לא היה קיום לעולם כמ"ש בפרקי דר"א הגדול פ"ג וז"ל שם "ועלה במחשבה לברוא את העולם והיה מחריט את העולם לפניו ולא היה עומד. משל למה הדבר דומה למלך שהיה רוצה לבנות פלטרין שלו, אם אינו מחריט בארץ יסודותיו ומבואיו ומוצאיו אינו מתחיל לבנות. כך הקב"ה היה מחריט לפניו את העולם ולא היה עומד עד שברא את התשובה" עכ"ל.

המאמר הזה אף שידוע הוא למקבלי חכמת האמת מה שכוון בזה¹, ומכל מקום גם לפי פשוטו יתפרש על נכון במה שיתבאר באריכות היאך כל הבריאה בכללו, מרום גברא העליון שבעליונים עד עולם השפל הזה ומדריגה התחתונה שבו, כולם תלויים וקיימים על ישראל מקבלי תורת אמת וכולם לא נבראו אלא בשבילו. וכבר האריך בזה החסיד האלקי בעל עבודת הקודש, בספר היחוד, בראיות ברורות מכמה דברי רז"ל בש"ס ובמדרשות, שהרבה לשפוך סוללה עליו על כמה מתחכמים בני עמנו אשר נמשכו בדעותיהם אחר דברי היוני אשר השפילו מעלת האדם מאד אפילו למטה ממעלת גלגל, הירח וכי כל צבאי מעלה

1. עיין בספר עבודת הקודש למהר"ם גבאי בח"ב פל"ד.

לא נבראו כלל בשביל האדם ומה לי להאריך בענין הזה כי הרואה דברי קדשו של החסיד המחבר הנ"ל, יראה ויתגלה לעין השמש אמיתות דברי חכמי האמת אשר כתבו היפוך דבריהם, וכי תורת אמת היתה בפיהם מקובל מפי הנביאים עד משרבנו ע"ה, אשר באמת מעלת האדם מצד נשמתו החצובה ממדריגה עליונה שבעליונים שהוא עולה למעלה ראש מכל הנבראים, ולכן כל הבריאה בכלל נמסר בידו אם לקיימם ולהגדיל מעלתם או להיפוך ח"ו להרוס לגמרי כל הבנין. ומכלל דברים אלו תראה עד כמה גדול העובד ה' האמיתי ע"פ דרכי תורה הק' שבכתב ושבע"פ בכלליה ופרטותיה ודקדוקיה המסור לנו מפי משה רבנו ע"ה וכן להיפוך עד כמה יגיע חורבן הגדול והריסת הבריאה ע"י עברו על מצוות ה'. **ומוזה** יתמרמר מאד ויקונן על גודל פשעיו העצומים והרבים אשר גרם הפסד אשר לא ישוער במה שהיה ממעט את הדמות כי האדם בהרכבת פרקי גופו ואבריו מסודרים במספר במפקד לעומת הרכבת כוחות פרקי נפשו ורוחו ונשמתו, וכולם לעומת פרטי חלקי כל הנבראים אשר הם מסודרים זה על זה ממש בציר אדם הגדול והאדם התחתון הוא הקטן ולפי תנועותיו ומעשיו כך הוא השתנות תנועת הנבראים כולם כמ"ש רז"ל ע"פ (תהלים קכא, ה) "ה' צלך וכו' מה הצל הזה" וכו'. ואמרו במדרש (קהלת רבה ב, טו) על פ' (קהלת ב, יב) "את אשר כבר עשוהו" וז"ל "את אשר כבר עשהו אין כתיב כאן אלא עשוהו כביכול הקב"ה וכית דינו עשוהו ונמנים על כל אבר ואבר משלך ומעמידך על מכונך וא"ת שתי רשויות הם כבר נאמר (דברים לב, ו) הוא עשך ויכוננך", ע"כ.

ירצה בזה שמ"ש הכתוב "עשוהו" בלשון רבים רמז בזה אשר כוחות כל הנבראים כולם מחלקם ניתן באדם והוא נעשה בדמות כולם ממש ושלא נאמר שח"ו ב' רשויות הם כתיב "הוא עשך" וכו', והיינו שהוא יתברך ברא את האדם נחתם כחותמו יתברך אשר הטביע בו כל הנבראים למחלקותיהם וכללם באדם התחתון, וע"ז רמז הכתוב באמרו (בראשית א, כו) "נעשה אדם בצלמנו" וכו' וכמ"ש החסיד האלקי המחבר הנ"ל, שמספר רמ"ח אברי האדם הוא מכוון ממש בשמו הגדול אשר בשמו המפורש נברא העולם והוא שם ע"ב, שבו רי"ו אותיות בצירוף ל"ב נתיבות חכמה שבו נברא העולם (ביחד בגמ' רמ"ח). **ולכן** באו בתורה רמ"ח מצוות עשה במספר מכוון שיתקן האדם עצמו ונשמתו בהם וע"י עולה ומסתעף התיקון בכל הבריאה, ולכן אמרו ישראל נקראים בשמו של הקב"ה וכמ"ש (ישעיה מג, ז) "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" וכו', הורה בזה הכתוב מעלת כבוד האדם וכי הוא כלל הכל שהוא נקרא בשמו הגדול, וכל מה שנזכר במעשי בראשית בפרטות נכללו בו בכלל. שהרי הבריאה כולה מתחלקת לג' מדריגות יש שכתוב בהם לשון בריאה ויש מהם בלשון עשייה ויש בלשון יצירה, ובאדם נאמר כל השלשה כמ"ש (בראשית א, כו) "ויברא אלהים את האדם" וכתיב (שם ב, ז) "וייצר ה' אלהים את האדם", וכתיב (שם פס' כו) "נעשה אדם". והם על ג' חלקים שבו הא' נשמתו החצובה מכסא כבודו יתברך שנבראת יש מאין ממקום עליון שבעליונים, ועל הגוף נזכר לשון עשייה שהוא למטה גשמי

ממש. ויש בו בחינה אמצעית והוא צלמו, שהוא דיוקן עליון שבנשמתו שע"י מתלבשת ונכנסת בגוף והוא דיוקן זך מריח של ג"ע התחתון שבו מתלבשים נפשות הצדיקים בג"ע של מטה כידוע לחכמי האמת שהיא בציור הנפש ממש ועליו נאמר "ויצר" וכו'.

ב וכדי לברר דברי חכמינו הק' אשר הגדילו מעלת האדם וכי הכל מסור בידו, נבאר מאמר נפלא אשר נמצא בדבריהם ז"ל במדרש (פסיקתא דרב כהנא ה, יג) ובירושלמי מס' ראש השנה (ז: וז"ל "א"ר סימון רבות עשית ה' וכו', לשעבר רבות עשית מכאן ואילך נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, א"ר לוי משל למלך שהיה לו אורולגין וכיון שעמד בנו מסרו לידו אמר ריב"ח משל למלך שהיה לו שומירה כיון שעמד בנו מסרה לידו. אמר ר' אחא משל למלך שהיה לו טבעת כיון שעמד בנו מסרה לידו. אמר ר' יצחק משל למלך שהיו לו אוצרות כיון שעמד בנו מסרם לידו. רבנן אמרי משל לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות כיון שעמד בנו מסרו לידו", ע"כ.

מאמר זה נפלא הוא וצריך ביאור רחב מה כיוונו חכמים השלמים האלו במליצותם ומה חילוק יש במשליהם אלו, שזה אומר בכך וזה אומר בכך. ועתה קורא משכיל בא ושמע דברי אלהים חיים, והבן וראה עומק חכמתם במה שהסתירו והמליצו במתק לשונם שבו כללו כל מדריגות האדם השלם העובד האמיתי, והיאך הכל נמסר בידו לטוב ולרע ח"ו, ומזה נבין עד כמה הגיע חובת איש הישראלי לדקדק

במעשיו, ואם עוון פעל לא יוסיף ויראה לתקן עוונותיו.

וכללות מאמר זה יובן במה שנקדים הקדמה יקרה ידועה למעמיקי חכמת האמת, והוא במה שנחקר ענין הנהגת העולם וסדורו ע"פ עומק השגחתו יתברך אשר הוא מתחלק לב' מדריגות, הא' ע"פ סדורו הטבעי כפי מה שהוכן לכך בו' ימי בראשית, כפי שראתה חכמתו יתברך. שע"ז אמר שלמה המע"ה במשלי (ט, א) "חכמות נשים בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה טבחה טבחה" וכו', ירצה בזה על חכמה עליונה של הקב"ה שבה נבנה העולם בו' ימי בראשית, שע"ז נאמר "בראשית ברא" ותרגומו (תרגום ירושלמי) "בחוכמא ברא" שאם נבחין מחכמת סידור הבריאה הטבעית ממנה ניקח להשיג כח ועוצם ממשלתו יתברך, וכי הוא המנהיגו בחכמה עמוקה ונפלאה שהכל נברא על מכונו כמ"ש (קהלת ג, יא) "את הכל עשה יפה בעתו" וכו'.

אבל יש עוד הנהגה וסידור יותר עליון ויותר פנימי והוא סידור עליון אשר ממנו מתנוצץ לפרקים סידור הנסיי בשדוד הטבע כמו שהיה במצרים ועל הים ובשאר הזמנים. שבאמת ענין הנסים והנפלאות האלו לא נבראו לשעתו במקרה בעת שהיה צורך אליו כמו שחשבו רבים, אבל באמת יש פנים לפניו וסדור הנסיי יש לו סדר שלם התחיל ג"כ מתחילת הבריאה וסובב והולך למעלה עד סוף הזמן, ורק שאין נראה ומושג לנו רק בעת שהיו ישראל כדאים וצריכים לכך אז נפתח השער ונתגלה הנס והאיר אל עבר פניו, שהנהגה הנסיית גנוזה ונסתרת באה מלובשת בתוך סדור הנהגה הטבעית כנשמה המתלבשת תוך הגוף שהנראה

הוא כח הגוף לבד ולא כח הנפש. רק לעתים מזומנים כמו הנביאים הק' בעת חלה עליהם רוח הנבואה נתבטלו חושיהם וכת הגוף, והנפשי נתגלתה כוחותיה לחוץ כמ"ש (דניאל י, טז) "במראה נהפכו צירי" וכו', וכמו כן בעת גילוי הנהגת הנסים היה ביטול כח הגוף שהוא השמש וצבא השמים וכסיליהם וכוחות יסודות התחתונים, נתבטלו חושיהם וסדריהם והיו כפגרים מתים בלא שימוש ונתגלה שימוש וכת הפנימי המלוכש בהם והוא סידור הנסי שהוא כנפש בתוך הגוף שמגלה כוחותיו לחוץ.

ובאמת כל מה שהוא יתברך עשה בעולמו הכל הוא בדמות האדם התחתון ממש שכמו שהאדם מחובר מגוף ונשמה שהנשמה באה בכוחותיה הרוחניים החזקים והקדושים מלוכשת תוך כוחות אברי הגוף, ואם האדם עוסק רק בענינים השפלים הגשמיים לעבוד את האדמה ולעסוק בהם אז "מותר האדם מן הבהמה אין", ואז כוחות הנפש מתעלמים לגמרי ואין נראה כוחם כלל. אבל אם הוא עוסק בעבודת יוצרו כל הימים בקדושה ובטהרה ואינו פונה כלל אל העולם הגשמי והבליו אז כוחות גופו חלשים ואינם פועלים לפי ערכם, ואז כוחות הנשמה פועלים בשלימות ועי"ז האדם מזכך אברי גופו ומתבטלים חושי ויכול להגיע להשגת הרוח הק' ונבואה וגילוי כוחות הנשמה כמבואר.

וכמו"כ הוא בטבעי הברואים היסודות והגלגלים והכוכבים וכסיליהם וצבא השמש, לפעמים הם שובתים

מפעולתם ע"י הצדיקים המגבירים כוחות אברי נשמתם כמו"כ מתגלה פנימיות נפש הנבראים העליונים אשר מהם הוא סידור הנהגת הנסיות כמבואר.

ג] ומזה תבין מ"ש אצל יהושע (יהושע י, יג) "וידם השמש וירח עמד" וכו' וכתוב (שם פס' יב) "אז ידבר יהושע" וכו', והדברים כפשוטם ומשמעם, לא כאשר חשבו רבים אשר נמשכו אחרי הפילוסופיה הארורה שפחה בישא שהוציאה הדברים מפשוטם, ח"ו לנו מאמינים מקבלי דת וחכמה אמיתית לומר כדברים האלו אבל הדברים מאירים ומזהירים שבאמת יש פנימיות בצבא השמים והוא כמ"ש במ"א² בענין נפש החמה שדיברו בו חכמינו הק' בכל מקום והוא אור הראשון הגנוז שנברא ביום ראשון שמאיר מסוף העולם וכו' והוא גנוז בחמה החיצונית כנפש בגוף, וכאשר יתבאר לפנינו עוד ביותר ביאור.

ויהושע בצדקתו ועבודתו התמימה אשר כוון להכרית האמוריים כאשר נצטווה מפי רבו משה מפי הגבורה שהיה כדי לפנות ולטהר מקום הקודש להסיר כל סיג ומחיצה המבדלת להוציא הערל וטמא מן המקדש במחשבתו הזכה והתמימה פעל ועשה רושם גדול בבריאה אשר האירה הארץ והשמים מכבודו יתברך אחר יסתלק הענן העב המחשיך אור העליון. אז באמת גרם במעשיו שביתת כוחות השמש הגופני החיצוני וגרם לו לעמוד בביטול כוחותיו, כמו הנביא בעת חל עליו הנבואה אשר כוחותיו הטבעיים היו שובתים ועומדים בלי סיבוב טבעי, ונתגלה אור הפנימי של

השמש שהוא למעלה מזמן המוגבל, ולכן נתגדל היום "ולא אין לבוא" וכו' (יהושע י, ג), והטעם כי אף שסידור הטבעי החיצוני פעל בטבעו שהוטבע עליו בתחילת הבריאה שנברא בחדסד אין תלוי בתורה ובמצוות כי הטבע עושה שלו, אעפ"כ סדור הפנימי הנסיי המלוכש בכל הבריאה כנפש המתלבש בגוף הוא תלוי עפ"י התורה והמצוות ומתנועע על ידם ע"פ העבודה וטוב טהרת העבודה הזכה ועל ידם משתנה סידור הטבעי כמו הגוף שמסודר ע"פ ערך כוחות הנפש המתלבש בו, ונמצא שמצד זה כל הנהגה השמימית ומשטר הכוכבים וכסיליהם נתונים המה אל העובד ה' בתמימות ומסורים בידו לכל אשר יחפוץ יטה אותם ע"פ עבודתו. **ודבר** נפלא הזה רמזו רז"ל במדרש ילמדנו (ילקו"ש יהושע י, רמז כב) ע"פ "וידום השמש" וז"ל בשעה שאמר יהושע לשמש בגבעון דום וכו' אמר לו השמש אתה אומר לי דום, יש קטן פותח פיו ואומר לגדול הימנו דום? אני נבראתי ברביעי ואתה נבראת בשישי ואתה אומר לי דום?, א"ל יהושע, בן חורין קטן שיש לו עבד זקן אינו אומר לו שתוק? לא קנה אברהם אבינו השמש וכל מה שבתוכו שנאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ וכו', אמר לו השמש אתה אומר שאדום, ומי אומר קילוסו של הקב"ה, אמר לו שתוק ואני אומר שירה שנאמר אז ידבר יהושע, ואין אז אלא שירה שנאמר אז ישיר משה וכו', עכ"ל. **ד** והנה המשכיל האמיתי יראה בצחות מליצות דבריהם הק' במאמר הזה היאך באו להרוס יסוד השקר אשר בנו טחי טפל אותם הנמשכים אחר דת הנפסד אריסטו היוני והוא מ"ש החסיד האלקי

בעל עבודת הקודש בספרו היקר חלק התכלית פ"ה ונעתיק דבר בקיצור והוא מ"ש באריכות נגד האנשים המתחכמים אשר לא דיברו נכונה על צורת האדם ועל עניני הנסים והנפלאות, ואמר שם שמדעת הנפסד הזה שמיצע דמות אדם ובזותם את צלמו בערך הכוכבים והגלגלים כ"ש בערך המלאכים, מזה יצאו להרוס ולעקור ולהפיל ארצה עמודי התורה והאמונה ואשיותה והם הנסים והנפלאות.

והוא מה שקבלו מחכמי הישמעאלים כי נותן הצורות הוא השכל הפועל והוא מושפע מהגלגלים ולא יוכל לפעול בהם. ואחר שהנפש נאצלת ממנו לדעתם הכוזב מכ"ש שלא תוכל לפעול בעליונים ממנה, שלא יהיה כח העלול יפה מכח העלה. ומזה יצאו לחשוב ויחפו דברים אשר לא כן על ענין הנס המפורסם מענין עמידת השמש ע"י יהושע כמ"ש הרלב"ג בספריו (מלחמות ה'), והפילוסופיה הארורה הטעה אנשים כאלו ולא ידעו ולא יבינו מה שקבלו חכמי האמת מפי הנביאים, כי צורת האדם ונשמתו העולה היא למעלה למעלה הרבה ממדריגת מלאכי השרת כמ"ש רז"ל בכמה מקומות, עצמו מספר. וא"כ אין פלא אשר הצדיקים הגדולים הגזירו אומר בעליונים ובתחתונים כמ"ש (שמואל ב כג, ג) "צדיק מושל וכו' מי מושל בי צדיק" (מו"ק טז:).

ועתה תראה שכל ענין הנפלא הזה רמזו במאמר הנפלא הזה, לסתור דעת השקרות הזה, ורמזו בזה על דרך מליצה, והוא מ"ש "שנענה השמש עם יהושע" וכו', והוא על דרך ויכוח, שדעת השכלי גוזר שהאדם לא יוכל לשנות משטרי השמים וסדריהם, מאחר שהוא פחות הרבה ממדריגתם, והוא כאילו אמר

השמש ליהושע שא"א לו לגזור עליו לשנות טבעו וסדרו, שהרי האדם הוא למטה הרבה ממדריגתם, שהוא עלול היותר תחתון, שלכן נברא בשישי, אחר שנסדרו כל הנבראים העליונים מתחילה, והוא, השמש נברא ברביעי, בגרם השמימי, והאדם נברא אחרון במעשה בראשית, שהוא העלול התחתון יותר מכולם, וא"כ היאך אפשר לומר שיהושע יהיה הגזור לשנות ברצונו סדרי גרמים השמימיים, אשר הם גבוה מאד במעלתם עליו, כפי סברת אלו החכמים הנמשכים אחר דעה הנפסדת הזאת.

וַע"ז השיבו רז"ל במליצתם שהאמת אינו כן, שאף שמצד גופו הוא הפחות והשפל יותר מכל הנבראים מ"מ מצד נשמתו אשר היא עליונה מאד, שנתלבשה בו לעשות אשר צוה ה' בעבודתו הזכה יכול לשנות סדרי בראשית וכמ"ש הכתוב (משלי ח, טו) "בי מלכים ימלוכו" וכו'. ואמרו (אבות ו, ב) "חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה", וכוונתם בזה שמצד התורה שניתנה לאדם אשר מעלתה גבוה מאד ממקום מחצב נשמותיהם, הוא כשר ומושל על כל הנבראים וכולם עלולים על ידו והוא העילה להם שכולם מתנהגים על ידו, ונמצא שמצד זה נקרא בן חורין כשר המושל על עבדיו וז"ש "שאמר לו יהושע בן חורין קטן וכו' לא קנה אברהם" וכו', והוא מ"ש במ"א שאברהם אבינו הראשון במדריגה זו אשר נבחר לה' להיות ראש צור מחצב האומה הזאת, אשר ממנו התחיל סדור הנהגה עליונה הנסיית ושיהיה מסור העולם ומלואו וכל אשר בו בידו וביד זרעו אחריו להתנהג ע"פ

התורה והמצוות וכמ"ש רז"ל (תנחומה נשא ט') ע"פ (בראשית יב, ב) "והיה ברכה", "מתחילה היו הברכות מסורות בידי. ברכתי לאדם הראשון ברכתי לנח וכו' ועכשיו הברכות מסורות בידך" וכו', וכוונתם בזה שעד שבא אברהם היה העולם מתנהג בחסדו יתברך שלא ע"פ התורה והעבודה שלכן לא ניתנו מצוות לנח כ"א שבע לבד שהם קיום עולם הטבעי וישוב המדינה לבד. אבל מעת צץ האזרחי הזה (אברהם אבינו) אשר קיים התורה כולה עד שלא ניתנה, מאז נמסר העולם ומלואו בידו כפי הטייתו ע"פ עבודת ה'.

וַע"ז נאמר (יחזקאל לג, כד) "אחד היה אברהם" וכו' שהוא היה הראשון במדריגה זו ולכן אמר לו מלכי צדק (בראשית יד, ט) "ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ" ר"ל שניתנו בידו השמים והארץ וכל צבאם בדרך קנין כמו שקונה חפץ במעותיו כמו"כ קנה אברהם מאתו יתברך כל הבריא ע"י התורה והעבודה הזכה שעבד ליוצרו בכל לבו ובכל נפשו. ואחר כך זרעו אחריו ירשו מתנתו הזאת שכל השמים וכל צבאם יהיו מסורים בידם וכמו שאמר בלעם לבלק (במדבר כג, ח) "מה אקוב וכו' כי מראש צורים אראנו וכו' הן עם לבדד ישכון" וכו' ר"ל שא"א לשלוט הקסם ונחש שדרכם לפעול ע"י המשכת הכוחות ממשטרי השמים כמ"ש (סנהדרין סו:) "למה נקרא שמם כשפים, שמכחישים פמליא של מעלה" ר"ל שיכולים להמשיך שפע הנשפע ממשטרי השמים שהם פמליא של מעלה למקום אחד שיצטרכו, ובזה יתמעט שפעם הנשפע על כלל העולם שהם ממשיכים אותם למקום שרוצים.

וע"י נחסר ממקום אחר כידוע וע"ז אמר שישאל "הן עם לבדד ישכון" וכוחם נבדל מכל האומות שהנהגתם תלויה במעלה עליונה גבוה מעל גבוה ואינם תלויים בסידור הטבעי.

ואמר שאמר השמש "אתה אמור לי שאדום" וכו' והוא ג"כ מליצה נפלאה להסיר טעות המתחכמים הנ"ל בהורידם מדריגת האדם ואומרים שהשמש והמאורות לא נבראו עיקרם בשביל האדם ומ"ש "והיו למאורות" וכו' הכוונה שהאור נשפע ג"כ להארץ ממילא, אבל עיקר סיבובם אינו בשביל האדם אלא בשביל עצמם, שבוה משכילים את בוראם כדרך העילה המשיג עילתו והם מתנועעים על צד האהבה והמצוה וישכילו שנבראו מפני התנועה ובוה עושים רצון בוראם וכמו שהאריך הרמב"ם ז"ל בספרו המורה (מו"נ ח"ב פרקים ז, י').

וזו שהמליצו בדבריהם שאמרה השמש "שאני אומרת שירה בסבובי" וכו' ר"ל שעבודתי מעולה יותר מעבודת האדם שהשכלתה והשגתה לבוראה שהיא שירתה שאומרת, יותר נכבד משירת האדם אשר הוא מקבל שינוי והפסד ואינו תמידי כעבודת צבא מעלה. וא"כ היאך אפשר שישתנה סדרי תנועת השמש ע"י האדם השפל ופחות הרבה ממדריגתם. וע"ז אמרו במליצתם שהשיב יהושע "אני אומר שירה" וכו' ורצו בזה שהדברים להיפוך, שעבודת האדם יותר יקר ונכבד אפילו משירת המלאכים העליונים מאחר שהם מוכרחים על כרחם והוא טבעם ובריאתם משא"כ האדם שעושה בבחירתו. וכמ"ש רז"ל "שאין מלאכי השרת אומרים שירה עד שאומרים ישראל תחילה שנאמר

(איוב לח, ז) ברן יחד כוכבי בקר" ואח"כ "ויריעו כל בני אלהים" וכמ"ש רז"ל בפ' גיד הנשה (חולין צא:) "חביבין ישראל יותר ממה"ש שישאל אומרים שירה בכל עת וכו' ומה"ש וכו' ומה"ש אין מזכירין את ה' אלא אחר ג' תיבות וישאל אחר שתי תיבות".

ואמר רז"ל ג"כ וז"ל הובא בס' עבודת הקודש (שער היחוד) פ"ז שם "בשעה שמגיע זמן לומר שירה שמעאל המלאך השר הגדול והנכבד והנורא עומד על חלוני רקיע התחתון לשמוע ולהקשיב קול שירות ותשבחות וזמירות העולה מן הארץ מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות להשמיע לפני ערבות, ומפני מה עושה כך שאין רשות למה"ש לומר שירה תחילה עד שפותחים ישראל בשירה של מטה שנאמר רוממו ה' אלהינו והשתחונו להדום רגליו, רוממו וכו' אלו ישראל, והשתחונו להר קדשו אלו מה"ש. וכל מלאכי רקיע ורקיע כששומעים קול שירות ותשבחות של ישראל אומרים מלמטה הם פותחים בקק"ק מלמעלה שנאמר וקרא זה אל זה ואמר" וכו', עכ"ל.

והרי מבואר מפולש יוצא לנו ממאמר הזה שמדריגת שירת ישראל העולה היא למעלה יותר משירת המלאכים ולכן הקדים "רוממו וכו' להדום רגליו" שהם ישראל בארץ שהיא כביכול הדום רגליו של הקב"ה וכמ"ש (ישעיה סו, א) "השמים כסאי והארץ הדום רגלי" וכו' ולזה אמרו שיהושע השיב שהוא יאמר שירה תחת השמש וכו', והבן.

ה וממוצא דבר זה תראה ותבין עד כמה העוון גורם לקלקל ולהשחית שמאחר שנמסר כל הבריאה ביד הישראלי כמו

שע"י עבודתו מעלה כל הנבראים וגורם להם תוספת שפע וברכה ממקור הברכות וכולם שמחים ונהנים בעבודתו ליוצרו. וכן להיפוך אם יקלקל מעשיו מוריד נפשו בעמקי שאול בכוחות הטומאה של אדם בליעל אשר הוא קומה שלמה לעומת כל מדריגות הקדושה³, והוא מורכב מכוחות קלקולים מפסידים ומורידים לכל כוחות הקדושה ר"ל ומצד זה כולם נעשים אויבים לאדם ומקטרגים עליו. כמו שבאמת קטרגו על בריאת האדם כל מה"ש ואמרו (כ"ר ח') "הדא עקתא למה מבריא" שפחדו שיגרום להם הפסד וקלקול גדול במעשיו. והאדם נמסר בנפשו ורוחו ביד כח הטומאה שהגביר עליו כמ"ש (סוטה ג:) "קשורה בו ככלב" ואמרו (שם) "שמלפתו והולכת לפניו וכו' שנאמר (איוב ו, יח) ילפתו ארחות דרכם יעלו בתוהו ויאבדו" שכל כוחות הטומאה הנכללים באדם בליעל נקרא תוהו שהם החרבן והכליון והאפס, שמציאותם נמצא מסילוק והעדר קדושה עליונה כמ"ש במ"א⁴ בביאור הכתוב (ישעיה מ, יז) "כל

הגויים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו".

וע"ז אמר הנביא (ירמ' ב, יט) "תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחוך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך ולא פחדתי עליך" וכו', אמר שאם יתבונן האדם במעשיו יראה בעין שכלו היאך גרם תגבורת כח הרע למאד ושתה ממים המרים ומאירים לנפשו אשר הם קוצים וסלונים ממאירים מכאיבים מאד לרוחו ונפשו. ולזאת מי שנמשך אחר יצרו הרע נקרא עבד שכבר נמסר ברשות אחרים כוחות הטומאה המושלים עליו על רוחו ונפשו. ולכן לעומתו גם גופות של ישראל נשתעבדו בידי זרים אשר הם שרשם ממקום הרע הזה, אלו מושלים מלמעלה ואלו מלמטה וע"ז אמר הכתוב (דברים כח, מז) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה וכו' ועבדת את אויביך" וכו' וכתוב (שם פס' מה) "ובאו עליך כל הקללות האלה ורדפוך" וכו' ירצה בזה שהעוון בטבעו גרם שהקללות כולם שהם כלל כל הקלקולים והמפסידים של כוחות

3. עיין בפ"ש בנתיב שבירת הכלים פתח א' בענין אדם בליעל, וז"ל, וזה נקרא קומה שלימה של הסט"א, בדמות אדם ממש. כמו שבכל הנבראים כולם, הם נכללים כאחד ונקראים אילן שלם של קדושה שיש להם חיבור זה עם זה, וכולם הם ענין שלם שהמציא הוא ית' לצורך התיקון בשביל האדם, כמו כן, הוא ענין שלם של רע כולל לעומתו, אשר גורם הפסד בכל הבנין הזה, והוא הנקרא בשם "אדם בליעל". וכמ"ש עת אשר שלט האדם באדם לרע לו. ע"ש. ועיין ג"כ בנתיב אבי"ע פתח ב, וז"ל, שצריך שתדע שכל חילוקי העולמות והמדרגות שיש בקדושה בד' עולמות אבי"ע, יש כנגדו בנין שלם ג"כ מסט"א שהוא הרע המתנגד, ונמצאים בו ג"כ כל אלו המדרגות ממש כקוף בפני אדם, והוא סוד אדם בליעל כמ"ש עת אשר שלט האדם באדם וגו', וכמ"ש את זה לעומת זה עשה האלהים וכו', והיינו שלפי מדרגות הקדושה שהוכנו בשביל הנהגת העולם כחות אצילות ית' וכחות הנבראים והמשרתים שהם מכוונים לפי ענין העבודה וע"פ מספר התיקונים של המצות ולפי חלקי האורות המורכבים באותיות התורה, נמצא לנגדו כח הרע שהוא בא מסוד העדר הקדושה, והם הקלקולים והפגמים שנעשה בהם ע"פ הרע הגובר באדם, שנגד כל מאור נמצא מקטרג הגורם חושך בעדו והוא הנברא ונתקן ע"י חטא האדם, שכמו שנחשך מאור פרטי הנוגע באבר שבנשמתו שמתקלקל ע"י אותו עון, כמו כן נמצא קלקול במאור שבאותו עולם שמשם מחצב נשמתו.
4. עיין בפ"ש בנתיב שבירת הכלים בריש פתח ב'.

בליעל המה רודפים אחריו עד שהאדם לא יוכל להמלט מהם. שלא יחשוב שהם באים במקרה הטבעי עד שיחשוב לעשות תחבולות טבעיים שע"י ינצל מהם, כענין הרפואות המרפאים מחלאים טבעיים. שהעונשים האלו אינם במקרה הטבע אלא הם רודפים אחר האדם מאחר שהוא כרוך ומסובך בהם ואין יכול להפרד מהם בשום תחבולה טבעית כלל וכמ"ש הכתוב (משלי ה, כב) "עוונותיו ילכדנו" את הרשע "ובחבלי חטאתו יתמך". וכפל דבריו ירמוז בזה שבמה שהאדם חוטא בתחילה בקלות במה שאינו משגיח על דרכיו לפלס נתיב דרכו לשקול כל מעשיו אם הם עפ"י התורה ועי"ז נכשל בחטאות שהם שוגגים כענין "עוונות שדש בעקבו" ועי"ז עושה רגלים ועמודים גדולים לכוחות הטומאה שיהיו נאחזים ונסמכים עליו ועי"ז מתקשר בהם. ועבירה גוררת עבירה עד שעושה אח"כ בהרגלו גם במזיד שהם נקראים עוונות ועי"ז ילכד לגמרי ברשתם בל יקום ח"ו.

ו] ואין תקנה לצאת משעבוד הקשה ועול ברזל אשר עליו כ"א ע"י שחרור מיובל הגדול אשר בו יוצאים עבדים לחרות כמ"ש (ויקרא כה, ט) "ביום הכפורים תעבירו שופר" וכו' והוא ממקום גדול ונורא למעלה מסדר הנהגת הבריאה אשר הוכן להתנהג בדין ובמשפט באין ויתור כלל, אבל ביום הכפורים אז נפתחים שערי רחמים והוא עולם התשובה אשר הוכן ברחמי יתברך קודם הבריאה להמציא תרף (תרופה) מאז לקבל הרשעים בתשובה כדי שיחזרו כל הדברים למקומם הראשון כמו קודם החטא, עלמא דחירו הידוע למשכילים שמשם קול קורא בחיל (ירמיה ג, כב) "שובו בנים שובבים ארפא

משובותיכם" שמשם נרתיק של רפואות למצוא מזור לכל חליי הנפש ולתקן כל מה שנתקלקל ע"י עוונותיו, וכל דרגין עילאין שירדו על ידו יתעלו למקומם ויתקדשו מכל סיג וחלאה אשר הנחש הקדמוני הטיל בהם ארסו הקשה וכמ"ש (ויקרא טז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם".

ובן אז היה עבודת הכהן הגדול במקום קודש הקודשים, מקום אשר לא הורשה ליכנס בכל ימות השנה כי אז עולים ג"כ הנשמות למדרגה עליונה מאד "עולם התשובה" אשר הוא למעלה ממדרגת העולם ועי"ז הטעם אמרו בסוף פרק בתרא דיומא (פו.) בד' חילוקי הכפרה שהיה ר' ישמעאל דורש "עבר אדם על עשה ושב לא זו משם עד שמוחלין לו. עבר על לא תעשה תשובה תולה ויוה"כ מכפר", והוא מבואר נגלה ע"פ חכמת האמת כי באמת במה שעבר על מצות עשה בשב ואל תעשה, לא הוריד נשמתו וכוחות הטומאה ולא נשתעבד להם כי אין להם אחיזה רק בחטא "לא תעשה" בפועל שהוא מטמא נפשו באמת, רק שע"י עברו על מצות עשה אינו מעלה נשמתו למעלה ונמצאת חסרה ובעלת מום ומחסיר השפע והברכה הראוי לירד בכל העולמות אם היה מקיים העשה כראוי. ולכן די בתשובה לבד שבזה שב אל מקורו וחוזר הכל למקום הראוי, משא"כ אם עבר על "לא תעשה" והגביר כח הטומאה על נפשו ונמצא משועבד ועבד אל האדם בליעל, ולכן אין די בזה במה שישוב בתשובה אלא צריך להוריד אור ממקום החירות יובל העליון המוציא עבדים לחירות להוציא ממסגר נפשו. והוא הזמן המיוחד לכך יוה"כ הגדול

והנורא אשר מעורר השופר עליון
 "וקראתם דרור" וכו' ולכן ע"י שופר יצאו
 מגלותם לעתיד כמ"ש (ישעיה כז, יג) "ביום
 ההוא יתקע בשופר גדול" וכו' שאז
 יתעורר רחמים גדולים מעלמא דחירו
 וכמ"ש ^{לוי' 11:14567} (שם נד, ז) "וברחמים גדולים
 אקבצך" וכו'.

ז ובאמת כמו שמצינו שגאולת ישראל
 א"א בלי תשובה שכל זמן שכח
 הטומאה גובר בעוונות ישראל והמה
 משועבדים מצד נפשותיהם תחת ממשלת
 האדם בליעל וכל אגפיו ועוזריו, כמו"כ
 למטה משועבדים ביד זולתם שהם באים
 מכוחם של מעלה מסטרא דילהון, ולכן
 בלתי אפשר להסיר ולבער כח הטומאה
 מן הארץ כמ"ש (זכריה יג, ב) "ואת רוח
 הטומאה אעביר" כי אם ע"י תשובה. ורק
 שהתשובה הזאת הוא על ב' דרכים הא'
 מסטרא דלתתא והב' מסטרא דלעילא,
 והיינו כמו שאמרו רז"ל (סנהדרין צח.) "זכו
 אחישנה, לא זכו בעיתה", ומבואר
 בדבריהם בכ"מ שהפרש גדול יש ביניהם
 שאם ישראל יתעוררו בעצמם בתשובה
 מאהבה ומיראה אז יקדם גאולתם וגם לא
 יצטרכו צירוף ומירוק ע"י חבלי משיח,
 אבל אם ח"ו לא ישובו מעצמם יתאחר
 עד זמן האחרון שא"א להתאחר יותר ואז
 יצטרך הוא יתברך לעורר ישראל בתשובה
 ע"י יסורים גדולים וחבלי משיח וצירוף
 אחר צירוף כמ"ש (זכריה יג, ט) "והבאתי
 את השלישית באש וצרפתים כצרוף את
 הכסף" וכתוב (יחזקאל כ, לא) "וברותי מכם
 וכו', וכתוב (ישעיה ו, יג) "ועוד בה עשיריה
 ושבה והיתה לבער" וכו', ודבר זה
 מפורש נגלה בפרשת התשובה המדבר
 בענין התשובה לעתיד בזמן הגאולה
 כמ"ש בפרשת נצבים (דברים ל, א) "והיה

כי יבואו עליך וכו' ושבת" וכו', והרואה
 יראה כי באו כפולים בפרשה וכמ"ש עוד
 אח"כ (דברים ל, ח"י) "ואתה תשוב וכו' כי
 תשמע וכו' כי תשוב" וכו'.

והמשכיל לדקדק בדברי קודש אלה
 יראה לעין היאך רמז
 הכתוב כאן בזמן ב' הגאולות וענין
 ההפרש הגדול שבין ערכי ב' הגאולות
 האלו, והוא שאם ישראל ישובו מעצמם
 בלא אתערותא דלעילא תחילה אז
 התשובה יקדם לגאולה מאחר שעדיין לא
 הגיע זמנו האחרון רק ישראל ממעשיהם
 הטובים ובתשובתם הגמורה יעוררו
 הגאולה למעלה ולכן "והיה כי יבואו וכו'
 והשבות אל לבבך ושבת עד ה' אלהיך"
 והיינו תשובה מאהבה שמגיעת עד כסא
 הכבוד כמאמר רז"ל שם, וכיון שע"י
 תשובה זו תפעלו ותתקרבו למעלה עד
 מקום שורש מחצב נשמתכם שהוא אצל
 ה' אלהיך ממש, למעלה ממדרגת כל
 המלאכים וא"כ ממילא תהיה עליון על
 כל השרים ותצאו מעצמכם לחירות, כי
 אין עבד מושל על בן המלך כאשר יושב
 על שולחן המלך וקרוב אצלו וז"ש שם
 "ושמעת בקולו בכל לבבך" והיינו
 מאהבה ולכן אח"כ "ושב וקבצך".

ואח"כ מדבר ממדרגה שניה שהוא
 בעיתה ח"ו כשלא יהיו זכאין
 שאז יתאחר זמן הגאולה לאורך ימים עד
 "אשר יהיה נדחך בקצה השמים" וכו' ואז
 כשיגיע זמן יקדם התעוררות הגאולה
 לתשובת ישראל מדרכיהם, כי אורות
 הגאולה ינוצצו מקודם לצד הזמן המיוחד
 לכם ואח"כ יצטרך כביכול הוא יתברך
 לעורר ישראל לתשובה והוא מה שכתוב
 אח"כ "ומל ה' אלהיך וכו' ואתה תשוב
 ושמעת" ולא הזכיר כאן בכל לבבך ובכל

נפשך כי התשובה הזאת לא תהיה מאהבה אלא ע"י יסורים גדולים ובירור ומירוק וזיכוך כמו שכתבנו. וע"ז אמר הכתוב שהפרש גדול יהיה למדרגה הראשונה שישבו מעצמם שבזה "והותירך ה' אלהיך וכו' בפרי בטןך" וכו' שיזכו כולם לשלימות הגאולה בלי מירוק וצירוף אחר צירוף וע"ז אמר אימתי יהיה זה "כי תשמור וכו' כי תשוב בכל לבבך ובכל נפשך" והוא ענין תשובה מאהבה כאשר נתבאר.

ח והנה כמו"כ הוא בכל אדם בפרט, הפרש גדול בדרכי התשובה. שאם האדם מתבונן בעצמו לפשפש במעשיו המקולקלים ומתבונן בגדולת יוצרו ובנעימות אור התורה הק' ובמעלת נשמתו הגבוה מעל גבוה וכי היאך כל העולם תלוי בו הן לתקן הן לקלקל ח"ו ואז שב אליו יתברך מאהבה מיראה ואז תשובתו מגעת עד כסא הכבוד ומעורר עלמא דחירו וא"צ ליסורים ועונשים לטהר חלאת נשמתו כי הוא עצמו מרחיץ בנקיון כפיו, ובפיו ודבריו יכול לשוב אליו יתברך כמ"ש משה רבנו ע"ה שם בפ' התשובה (דברים ל, יא) "כי המצוה הזאת וכו' כי קרוב אליך וכו' בפ"ך בלבבך לעשותו" שמדבר במצות התשובה וע"ז אמר הנביא ג"כ (הושע יד, כ) "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוונך קחו עמכם דברים וכו' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב" והיינו שאם תשוב מאהבה בהתבוננות הדעת לראות כי הרבה קלקלתם בעונותיכם.

ז"ש "עד ה'" שמגעת עד כסא הכבוד והיינו אם תשובתכם תהיה מצד

שתבוננו בינה "כי כשלת בעוונך" ואז לא תצטרכו למירוק ויסורין רק בדברים לבד תתרכזו לאדוניכם וז"ש "קחו עמכם דברים" ועל תשובה כזאת אין קטרוג ואין שטן ופגע רע. והדבר נדמה למי שהרס בנין של מלך ועומד מעצמו ומתקן בטוב כמו שהיה מקדם שבזה אין עליו משפט עונש כלל ואז נמתק הדין לגמרי כל יזכור עוד בשמו, וז"ש "אמרו אליו כל תשא עון" ולא עוד אלא "קח טוב" כמ"ש "שזדונות נעשו זכויות" וגם וידוי דברים שלו יהיה נחשב כאשים וכניחוחים לפניו יתברך להיות עולה לריח ניחוח לה', וז"ש "ונשלמה פרים שפתינו". ואמר אח"כ על מדרגה השניה שאם התשובה לא יהיה מאהבה רק ע"י קדימת יסורים שמעורר אותו הוא יתברך "כאשר ייסר איש את בנו" ואז "ארפא משובתם" ר"ל שאני אצטרך לרפאותם מחולי נפשם. ואז "אוהבם נדבה" לא מצד הדין והיושר כי הרבה מקטרגים יעמדו עליו שלא יתקבל תשובתו כמ"ש במנשה שתשובתו היה ע"י יסורים גדולים והוצרך הוא לחתור חתירה מתחת כסא כבודו מפני קטרוגם של מה"ש כמ"ש רז"ל ע"פ (ד"ה ב לג, יג) "ויעתר לו ה'" וכתוב "ויתחור לו"⁵, כמ"ש בפרק חלק (קג). וז"ש שדבר זה יהיה בנדבת חסד ומתנת חנם שיהיה שב אפו ממנו אחר שהרבה לחטוא.

ובהיות כן אחב"י הביטו וראו עד כמה מדת הדין מתוחה עלינו זה שלש שנים רצופות אשר עברו אשר שפטנו צורינו ברעב גדול וכמה נפשות מישראל מתו ממש ברעב ועוד כמה וכמה צרות תכופות זה אחר זה אשר ניתן עול

ברזל על צוארנו. אין ספק שהוא יתברך מעוררני לתשובה ומדוע אנחנו מחשים ומצאנו עוון ח"ו. וכי איש הישראלי א"א לו לצאת מתחת רשותו של הקב"ה אחר שכבר נתקשרנו בקשר אמיץ וחזק וכבר נשבענו שלא נמיר וכו' וכביכול גם הוא נשבע וכו' ומקרא מלא ביחזקאל (כ, לב) "והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגויים וכו' חי אני וכו' אם לא ביד חזקה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם והוצאתי אתכם וכו' ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה וכו' והעברתי אתכם תחת השבט והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים" וכו', הרי כתוב מפורש הוא בשבועה חמורה מאתו יתברך שדבר בלתי אפשרי להוציא אותנו מתחת רשותו וביד חזקה וביסורים גדולים ייסרינו עד אשר נשוב אליו יתברך.

ודבר זה מבואר נגלה כי א"א לעולם ולבריאה להתקיים כ"א ע"י ישראל וע"י תורתו הק' אשר הנחיל לנו ממדבר מתנה וכמ"ש (ירמיהו לג, כ"ז) "כה אמר ה' וכו' ויהי דבר ה' וכו' הלא ראית מה העם הזה דברו וכו' שתי המשפחות אשר בחר ה' בהם וימאסם ואת עמי ינאצון מהיות עוד גוי לפניהם, כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה וכו' גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס וכו' כי אשיב את שבותם ורחמתיים", מבואר נגלה מכתובים אלה שבדורו של ירמיהו הנביא נמצאו בישראל אנשים אשר נתיאשו מן הגאולה בראותם ירידת תפארתם וכי הורד כבודם ועטרת ראשם מעליהם, שהם שני הכתרים שזכו בהם והם כתר כהונה שנתנה

למשפחת אהרן, וכתר מלכות שניתן לזרע דוד. וחשבו שגם כתר השלישי שהוא כתר תורה שבזה נבחרו ישראל לעם סגולתו ניטל מהם על רוב פשעיהם ומאס (ה') בהם ונתן גדולתם לאומות זולתם עד אשר לא יקומו עוד להיות גוי לפניו יתברך. ע"ז אמר שדבר זה בלתי אפשר. שכתר התורה א"א להתבטל מישראל שאל"כ יחרב העולם ויתבטל כל המציאות והוא מ"ש (שם פס' כה) "אם לא בריתי וכו' חוקות שמים וארץ לא שמת"י".⁶

ולכן כמו שא"א למציאות הבריאה להתבטל כמו"כ א"א שימאס הוא יתברך זרע יעקב מהיות גוי לפניו להחליפם באומה אחרת ח"ו. וגם כסא דוד א"א להתבטל שמלכותו מכוונת היא למול מלכות שמים של מעלה כידוע לחכמי האמת, וממילא גם כתר כהונה יחזור לו שעמוד העבודה תלוי בו. ולכן מוכרח הגאולה להיות והוא מ"ש (שם פס' כו) "כי אשיב את שבותם" וכו' על כרחך שלא בטובתם אם לא ישובו מעצמם אזי בחמה שפוכה וע"י יסורים גדולים אמלוך עליהם.

ט וכמו שהוא בכלל האומה מוכרחים להטהר בסוף הימים לצרפם ולבררם, כמו"כ כל אדם מישראל מוכרח הוא להתברר ולהטהר כמ"ש האשה התקועית לדוד (שמואל ב יד, יד) "כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו ולא ישא אלהים נפש וחשב מחשבת לבלתי ידח ממנו נדח".

ובא וראה קורא משכיל גודל חכמת האשה הזאת וכי הכתוב רמז בזה

תיקון נפשות אומה הזאת וענין השארת הנפש מבואר במקרא זה לכל רואה האמת בשכלו. כי האשה הזאת רצתה לפייס את דוד על אבשלום בנו לבל ידחנו לגמרי בשתי ידים, רק שמאל דוחה וימין מקרבת, כי האיש המאושר והחסידי צריך שילך בדרכיו יתברך. כמו שהוא יתברך אינו דוחה נפש החוטאת לכלותו ח"ו לגמרי כי דבר זה א"א שגם הכרת הנזכר בכתוב בכמה מקומות אינו אלא כריתתו משרשו ונפילתו למטה שצריך להתגלגל ולהתברר כמ"ש חכמי האמת⁷ ע"פ (שמואל א כה, כט) "ואת נפש אויביך יקלענה" וכו' שאינו חוזר תיכף לשרשו אלא נכרת מארץ החיים העליונה לירד עוד להתגלגל כמ"ש (איוב לג, כט) "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר" כידוע. והאשה הנ"ל המשילה נפש האדם למים הנשפכים לארץ שכמו שא"א שיתבטל המים ויהיו לאין ואפס הגמור, רק שהם יורדים מגבוה לנמוך ונבלעים בארץ. אבל מציאותם נשאר קיים ובבטן הארץ חוזרים ונובעים ונכנסים לנחלים ולנהרות שאין דבר מתבטל להיות אין מיש כידוע למשכילים.

כמו"כ הוא נפש האדם ממש וז"ש "כי מות נמות" ר"ל מיתות הרבה ע"י שבא וחוזר לארץ להתלבש בבעלי חיים בכמה פעמים ונמצא שהוא מת כמה פעמים אבל אינו מתבטל ח"ו ברב חטאיו רק "כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו" ר"ל שאינם כלים מלשון "ואספתו מצרעתו" (מלכים ב ה, ו), וכמו"כ "לא ישא אלהים נפש" ר"ל שאינו שורף הנפש מלשון (שמו"ר ה, כא) "וישאם דוד ואנשיו"

ר"ל שאין הנפש מתבטל לגמרי ע"י אשו של גיהנום ואדרבה "חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח" להביאם בכמה גלגולים וצירוף אחר צירוף עד שמוכרח להיות נתקן. והטעם כי נפש האדם ונשמתו חלק אלוה ממש ולכן נקראים בנים למקום כמ"ש (דברים יד, א) "בנים אתם" וכו' ולכן "לא תתגודדו וכו' למת" כי מיתת נפש הישראלי אינו מיתת עולם כמ"ש הרמב"ן על פסוק זה בפירושו לתורה, ולכן א"א להתבטל כי הבן חלק האב ממש וכמו שהוא יתברך נצחי כמו"כ שורש הנשמה העליונה, ובזה רמזה לו לדוד שירחם על אבשלום בנו מאחר שהוא בנו חלקו ממש, והוא ביאור נפלא ואמיתי בפסוק זה.

י ודברים האלו רמזם הנביא (הושע ו, א) באמרו "לכו ונשובה אל ה' וכו' יחינו מיומים" וכו' והוא אשר הקדים שם תחילה באמרו בפרק הקודם "כי אנכי כשחל לאפרים וכו' אני אטורף וכו' אלך ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני, בצר להם ישחרונני", ורצה בזה מ"ש למעלה שהגאולה מוכרחת להיות לישראל בסוף הימים ולכן אם לא ישובו מעצמם אזי הוא יתברך יענישם בעונשים גדולים ומרים "ורמס וטרף" וכו' (מיכה ה, ז) ויסלק השגחתו מהם לעזובם ביד שונאיהם וישגיח בנסים נסתרים לבד והוא מה שרמז באמרו "אלך ואשובה אל מקומי" עד שמרוב היסורים שיבואו עליהם אז יאשמו ויתוודו על עוונם "ובקשו פני" כאשר צר להם ואז "ימצאונני" אחר גודל המירוק והצירוף. כמ"ש (סנהדרין צד.) "עד דאתו בזוזי

ובזווי" בסוף אלף השישי ורוב המכות ממנו יתברך הם ע"ד רפואה כמי ששותה סמים מרים לרפואת גופו וז"ש "כי הוא טרף וירפאנו" וכו'.

וברוב רחמיו וחסדיו יתברך לא עזבנו באורך זמן הגלות הזה מעת שנחרב הבית באלף הרביעי ונשארו קיימים ב"ב הימים כמ"ש (מדרש תהלים ז) "יומא של הקב"ה אלף שנה" והם יום הרביעי ויום החמישי וביום השלישי, שהוא באלף השישי, אז "יקימונו ונחיה לפניו".

יא מכלל הדברים שכתבנו יתבאר לנו שכל הבריאה תלויה בישראל ובעבודתם. ועתה אבאר לך קורא משכיל הענין הזה ביותר ביאור, ותראה נפלאות מתורה הק', ועד כמה עמקו דברי רז"ל.

והנה אמרו (עיין ויקרא רבה לו, ד) "בראשית בשביל ישראל שנקראים ראשית ובשביל משה שנקרא ראשית דכתיב (דברים לג, כא) וירא ראשית לו, ובשביל התורה שנקראת ראשית חכמה", והם דברי חכמה עמוקה והוא מה שכבר הקדמנו ששני סדרים יש לבריאה הא' סדור הטבעי והוא חיצוני והוא גופי הנבראים, והב' סדור הפנימי התלוי בתורה ועבודה והוא נגד פנימיות הנבראים.

וכשברא הוא יתברך עולמו הכין שני סדרים אלו והן י' מאמרות שנברא בהם עולמו ואמרו (ר"ה לב.) "הני תשעה היו" ומתמצו "בראשית נמי מאמר הוא", וצריך להבין מדוע נשתנה מאמר הראשון יותר משאר הט' מאמרות שנזכר בהם אמירה בפירוש. אבל יובן במה שאמרו חכמינו ז"ל שבמאמר הראשון נברא הכל, כל מה שנברא אח"כ בו

הימים כמ"ש (ב"ר יב, ח) "את השמים לרבות תולדותיהם, ואת הארץ לרבות תולדותיה", וגם זה צריך ביאור דכיון שנבראו כבר במאמר הראשון ביום הא' א"כ מה נתחדש בששה הימים שנזכר בהם יצירה, וכל אחד ביומו. ומקרא מלא הוא (שמות כ, יא) "כי ששת ימים עשה ה' את השמים" וכו' אבל הוא הענין שכתבנו שהבריאה היה על שני סדרים.

ובן כל נברא יש לו פנימיות וחיצוניות, נשמה וגוף. והפנימיות של כולם נברא ביום הראשון ובמאמר הראשון וכלליהם ופרטיהם ולפי שהם נעלמים מאד כהעלם הנשמה בגוף לכן לא נבראו במאמר אלא במחשבה לבד, ולכן לא נזכר בו לשון "ויאמר" אלא בלשון "ראשית" שהוא המחשבה כמ"ש "סוף המעשה במחשבה תחילה", ואח"כ בו' ימי המעשה נבראו חיצוניות כל הנבראים כל אחד ביומו ושעתו. ולפי שהפנימיות אינו תלוי בזמן שהזמן הוא נברא ותלוי בסבוב הגלגל והשמש והכוכבים, אבל הנפש הוא דבר שלמעלה מן הזמן שאינו מתחלק. ועל ענין פנימיות הזה תלוי התורה והעבודה וישראל שע"י עבודתם מתעלים למדרגה פנימית שהוא למעלה מסדור הטבעי ומסדר הזמן, ולכן עי"ז משתנה להם הטבעים וכל הנסים ונפלאות נשפעים ע"י גילוי פנימיות הנבראים כמ"ש למעלה ולכן אמרו "בראשית בשביל ישראל ומשה ותורה" והוא מבואר.

יב ועל ענין זה אמר שלמה המע"ה בקהלת באמרו (א, כ"ה) "הבל הבלים וכו' מה יתרון לאדם וכו' וזרח השמש וכו', ורז"ל אמרו (קה"ר א) "תחת השמש אין לו יתרון אבל למעלה מן השמש יש

יתרון", והיינו ששלמה אמר זה דרך
 ויכוח, שלפי הנראה מסידור העולם חיי
 האדם בעוה"ז הבל ובריאתו ללא תועלת,
 כי לפי הנראה העולם וסדורו לא ישתנה
 ע"י מעשה האדם לא לטוב ולא להיפוך
 ועוד שמעותד למות וימי חייו כצל ולפי
 זה אפילו יסוד העפר שהוא הנברא היותר
 שפל והיותר תחתון של כל הנבראים, הוא
 משובח יותר מן האדם שהרי "דור הולך
 ודור בא" (קהלת א, ד), והנסיעה מחיי הבלו
 מתמדת, ואעפ"כ "והארץ לעולם עומדת".
 וצ"ז השיב שלא כן הדברים שבאמת יש
 יתרון לאדם מאד במה שהוא
 למעלה מן השמש והוא פנימיות השמש
 שתלוי בדבר שלמעלה מן הזמן שעל ידה
 משנה הוא יתברך טבעי הנבראים לעשות
 רצון יראיו ובו תלוי קיומו הנצחי לאור
 באור החיים, שעיקר האדם הוא נפשו
 הפנימי כשמתקן נפשו ע"י תורה ומצוות
 שבזה נאמר (משלי לא, כה) "ותשחק ליום
 אחרון" שמיתתו הוא חייו האמיתי להיות
 זורח אורו לעולם הבא וע"ז מביא ראייה
 שגם השמש אף שהיא שוקעת בלילה ואז
 מסתלק אור הפנימי שבו שהיה מכוסה
 ביום בגלגל חמה החיצונה, ובלילה
 מסתלק הנפש מן הגוף למעלה מן הרקיע
 שע"ז דברו חז"ל בכל מקום (עיין פסחים
 צד:), ולכן אל מקומו העליון שואף החמה
 הוא הפנימי שבו שעיקר זריחתו הוא שם
 משא"כ כשהוא מצומצם ומלוכש תוך
 החמה ביום שאז נחשך אורו יותר שאינו
 יכול לגלות. אורו כמו הנשמה הפועלת
 בגוף באבריו כל אבר לפי תכונתו ואעפ"כ
 בנשמה עצמה אינו שייך פעולות גשמיים
 רק ע"י התלבשה בגופו פועלת לפי ערך
 הגוף ולולי כוחות הנפש אין להגוף שום
 הרגש ופעולה כלל.

וכמו כן סדר הזמנים הפועל בעולם הוא
 ע"י סבוב השמש בגלגלה הוא
 מתפעל ע"י אור הפנימי המלוכש בו
 ואעפ"כ אור הפנימי עצמו למעלה מגדר
 הזמן. ולכן אמרו רז"ל במדרש (עיין ב"ר ג,
 ז) ע"פ (בראשית א, ג) "ויהי אור, ויהי כן
 אין כתיב כאן אלא ויהי אור, מלמד שהיה
 סדר זמנים קודם לכן". ומאמר זה כבר
 הרגישו גדולי המחברים ונתקשו בו מאד
 עד שהרמב"ם ז"ל במורה (מור"נ ח"ב פ"ל)
 צוה למוחקו שאמר שמאמר זה נמשך
 אחר דעת מאמיני הקדמות, אבל באמת
 כמה עמקו דברי חז"ל והמה כוונתו
 בדבריהם דברי חכמה עמוקה והוא שידוע
 בכ"מ בזוהר הקדוש (ח"א עמ' לא ע"ב, וסד
 ע"א) שתיבת "ויהי אור" מורה על גניזת
 אור הראשון "שהיה אדם צופה בו" וכו'
 ועמד וגזוז, והרחבנו הדבור בכ"מ בכוונת
 מאמרם זה, שרצה בזה על פנימיות והאור
 של השמש שהוא נשמתו, והוא נברא
 ביום הראשון כמו כל הדברים הפנימיים
 ועליו אמרו רז"ל (פרקי דר"א פ"ג) "שהאור
 נברא ממצטה לבושו יתברך", וגם על
 מאמר זה דבר הרמב"ם ז"ל בספרו (מור"נ
 ח"ב פכ"ו) אבל גם בזה עמקו דבריהם מאד
 וכוונתם ומליצתם בזה הוא עמוק. ובא
 ושמע דברי אלהים חיים.

יג] והוא כי בכל מקום כינו רז"ל מדותיו
 יתברך ללבושו כמ"ש (ר"ה יז:)
 "שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור לפני
 משה וקרא לפניו י"ג מדות" ומקרא מלא
 (דניאל ז, ט) "לבושיה כתלג חיזור" וכו',
 והיינו שהלבוש רומז על מדת לבושו אם
 הוא דל. ואם עשיר וכן השרים הגדולים
 יושבים כסאות למשפט ובהנהגת המדינה
 כל אדם לפי ענינו ומדרגתו הוא לבושו.
 וכן כינו לפעולות הנהגתו יתברך לברואיו

שבזה ניכר לבריותיו בשם לבוש, שלפעמים כשמעניש הרשעים לבער רוח הטומאה מן הארץ אז נאמר כביכול שהוא יתברך לובש בגדי נקם כענין שכתוב (ישעיה סג, ב) "מדוע אדום ללבושך וכו'", וכשמתמלא רחמים על בריותיו אז כביכול מתלבש כזקן מלא רחמים וע"ז נאמר "לבושיה כתלג חיוור" ולכן הלבושים נקראים מדות כמ"ש (ויקרא ו, ג) "ולבש הכהן מדו בד" ואמרו (פסחים סה:): "מדו כמדתו".

והאור הפנימי הזה התלבש בחמה למטה שבו תלוי שינוי הבריאה ע"י התורה ועבודה של ישראל שהוא בא מצד השגחתו יתברך הפרטית, ושכינתו על ישראל נמשך משורש מדותיו יתברך. לכן אמרו שהאור הזה נברא ממעטה לבושו וע"ז אנו מתפללים בכל יום "אור חדש על ציון תאיר" כמ"ש (עיי' נדרים ת, ב) "לעולם הבא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה" וכו', ואז יהיה השגחתו יתברך נראה לעיני כל חי בפועל להעניש הרשעים ולשלם שכר לצדיקים עושי רצונו וע"ז נאמר (ישעיה ס, יט) "לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וכו' והיה לך ה' לאור עולם" וכתוב (שם פס' ב) "כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה'", ולכן אמרו "צדיקים מתרפאים בה ורשעים נידונים בה". שבזמן הזה האור גנוז ולכן עולם כמנהגו נוהג והשגחתו יתברך בהסתר פנים בנסים נסתרים. וע"ז נאמר "ויהי אור", ובכל מקום שנאמר "ויהי" אינו אלא לשון צער (מגילה י:), ולזה היטיבו אשר דברו באמרו "מלמד שהיה סדר זמנים קודם לכן" ור"ל שבזה שסדר הזמן הנברא המורגש ע"י סבוב השמש החיצוני הוא בא משורש

האור הפנימי שקדם לעולם שעל ידו הכל כמו הגוף הפועל כוחותיו ע"י הנשמה המלוכש בו כמבואר, ועל ידו מתנוצץ לפעמים אור הפנימי לשנות סדור הזמן לעשות נפלאות בעולם.

יד ועל הענין הזה נאמר ביעקב (בראשית לב, לא) "ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל", ואמרו רז"ל בפ' גיד הנשה (צא:): "וכי לו לבד זרח השמש? אלא שמש שבאה בעבורו זרחו בעבורו" והוא ענין גדול כי בעת שנסע לחרן כתוב (בראשית כח, יא) "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש" ואמרו שם "כד אתא לחרן וכו' מיד קפצה לו הארץ וכו' כד צלי יהיב דעתו למהדר אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני וכו' מיד שקעה חמה שלא בעונתה" כי הוא יתברך גלה לו אור הפנימי הגנוז, שע"י נשתנה סדור הזמן הבא ע"י סבוב השמש החיצוני ושקעה שלא בעונתה וכן קפצה לו הארץ ע"י גילוי אור נפש הפנימי שבארץ שאינו תלוי במקום, שבכל מקום שמתגלה הקדושה העליונה אז מסתלק מגבול המקום הגשמי כמ"ש באריכות במ"ש רז"ל (יומא כא) "עומדים צפופים ומשתחווים רוחים" וכו'.

ואמרו (שם) "מקום הארון אינו מן המדה" ולכן גם כאן קפצה לו הארץ וכתוב (בראשית כח, יג) "הארץ אשר אתה שוכב עליו" וכו', ואמרו (חולין צא:): "מלמד שקפל הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו" וכו' וכל דבריהם המה כגחלי אש עמוקים מאד וכוונתם מ"ש שהמקום אשר שכב עליו מקום אבן שתיה מקום הארון בק"ק שהוא אינו תלוי במקום, שהרי מקום הארון אינו מן המדה שבו מרכז הארץ

מקום משכן נפש הפנימי שבו, כמו באדם מקום משכן רוח החיים בלבו. ולכן היה כולל כל הארץ והוא נחלה בלי מצרים שעליו נאמר (ישעיה נח, יד) "והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך" ואמרו שהוא נחלה בלי מצרים ר"ל שאינו נתפס במקום כלל. ולכן מי ששומר שבת כהלכתו זוכה לכך, שגם שבת תלוי בנקודה פנימית הזאת שאינו תלוי בזמן ולא במקום. ולכן לעומתו נתגלה לו גם כן גילוי הנפש הפנימי של השמים במרכז המכוון לעומת מרכז הארץ מרום הקודש וע"ז אמר (בראשית כח, יז) "מה נורא המקום הזה וכו' וזה שער השמים" וע"ז נאמר בו "ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" שסולם הזה הוא קו הפנימי המשתלשל מרום מעלה דרך כל העולמות ודרך פנימיות השמים עד מרכז הפנימי בארץ, שבו מתקשרים כל הנבראים כמו הנשמה המתלבשת בגוף שאז כל האברים מחוברים זה עם זה וכולם פונים להחיותו, משא"כ כשמסתלק הנפש מן הגוף אז אבריו נושרים ומתפרדים זה מזה.

וקן הפנימי הזה ידוע לחכמי האמת⁸, ושם "מלאכי אלהים עולים ויורדים" שהם המלאכים הנבראים ממעשי המצוות ועסק התורה וחידושין שמחדשים הצדיקים בעולם הזה, שהם אינם תלויים לא בזמן ולא במקום גשמי רק במקום רוחני אשר במחשבה ועלייתם וירידתם תלוי הכל ע"פ התורה ועבודה. תחילה עולים ממעשי התחתונים ואח"כ יורדים

מלאים שפע ברכה עליונה להשפיע על נשמות הצדיקים למטה, ודורשי רשומות (עיין בבעל הטורים לבראשית כח, יב) אמרו "סול"ם זה סינ"י חושבנא דדין כחושבנא דדין" שהוא תלוי בתורה שנתנה מסיני כמבואר, ולכן גם אח"כ שרצה הוא יתברך לרפאות הכהן שלו ממומו, זה יעקב, כתיב "ויזרח לו השמש" והוא אור הפנימי של השמש שלכן זרחה ג"כ שלא בעונתה ולכן נתרפא ע"י כמו שיהיה לע"ל "שיוציא חמה מנרתיקה וצדיקים מתרפאים בה" כמ"ש (מלאכי ג, כ) "וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה".

זו וענין גדול רמז לנו הכתוב באמרו "כאשר עבר את פנואל" והוא כי אמרו רז"ל בפ' המוכר פירות (ב"ב פד.) "דבצפרא סומקא, משום דאזלא אוורדי דג"ע" והוא ענין נפלא, כי אנשי כנה"ג תקנו בנוסח ברכת יוצר "המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית שנאמר (תהלים קלו, ז) לעושה אורים גדולים" ודבר זה מבואר ע"פ הענין שכתבנו כמ"א לפרש עומק דברי חז"ל הק' כמ"ש (עיין פסחים צד:) "שהחמה בלילה מסתלקת למעלה מן הרקיע ולמחר ביום בוקע חלוני רקיע ומתחדשת החמה" שדבר זה סותר למה שנתברר בחוש ובחקירה שהחמה אינה מסתלקת שום פעם, ומסבבת תמיד בכל עת בלילה היא הולכת בחצי אופק התחתון וכתבנו שלא ירדו כולם לעומק דברי קדשם שכוונתם על פנימיות אור הגנוז בחמה שאור זה מסתלק בכל לילה

8. ז"ל בפ"ש בנתיב עיגולים ויושר בפתח ג': וכן הוא בכל עולם ועולם, שהיושר שבאותו עולם הוא שמו הנמשך לנשמות של ישראל ובכל עולם לפי מקומו שנשמותיהם של ישראל הם קו פנימי, ונמשכים בפנימיות כל העולמות והוא בחינת היושר שלהם. ע"ש.

כמו הנפש המסתלק מן האדם בכל לילה אף שגופו נשאר חי וקיים בשכבו על מטתו ואין האדם מרגיש כלל בסילוק נפשו וכ"ש אם הוא ניעור. אבל הכוונה על פנימיות רוחו ונשמתו העליונה שמאיר עליו מלמעלה בכל עת שזה מסתלק בלילה ובכל יום מתחדש ניצוץ חדש ופנימיות אחר.

וכמו"כ הוא בענין אור פנימי של החמה הגנוז בו מתחלק לכמה ניצוצות כמספר ימי העולם עד סוף אלף הששי, שבכל יום מאיר בו פנימיות אחר והוא חידושה של החמה ובקיעתה בחלון רקיע של מעלה שהרקיע אינו הגלגל שהרי אמרו (חגיגה יב:) "שבעה רקיעים הם והשני נקרא רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות".

וז"ה ענין הליכת השמש בתחילת היום למזרח אצל וורדי ג"ע רמזו בזה שג"ע הוא פנימיות עולם התחתון שלכן שם רוחות הצדיקים. וכמו שאדם הראשון היה שם קודם החטא ושם מכוון נגדו ג"ע של מעלה ששם קו הפנימי של פנימיות העולם ולכן משם מקבל חידושו בכל יום וג"ע נקרא פנואל כי הנה כתיב (בראשית לב, ל) "ויקרא שם המקום פניאל" ביו"ד ואח"כ כתיב (שם לב, לא) "פנואל" בוי"ו, והוא ענין נפלא כי הוי"ו הוא קו הגבולי והיו"ד נקודה המרכזית אשר אינו נתפס בגבול רק במחשבה בלבד והם ב' מדריגות של הנבראים החיצוניים שבהם הם בגבול ולכן נבראו בששת ימי המעשה, והפנימיות שהם במחשבה במאמר ראשון בראשית כמ"ש למעלה והוא יו"ד נקודה מרכזית. ושם בג"ע מתחברים ב' אלו המדריגות ביחד שהפנימיות מאיר על החיצוניות מגן עדן

של מעלה עד גן עדן של מטה. וישראל חיבור הנקודה עם הקו והוא היו"ד עם הוי"ו ולכן נקרא המקום "פניאל" ביו"ד ו"פנואל" בוי"ו שמורה על פני אל והוא הפנימיות. וכאשר תצרף היו"ד עם פנואל הוא במספר ג"ע חושבנא דדין כחושבנא דדין, לומר שכאשר עבר השמש בעת זריחתו לפני ג"ע משם זרח אור הפנימי הזה ששם "מרפא כנפיה" ובוזה נתרפא מצליעתו וכמו שהיה באברהם אבינו אחר שנימול שנאמר (בראשית יח, א) "והוא יושב פתח האוהל כחום היום" שאמרו רז"ל (ב"מ פו:) "שהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה" וזה היה כדי לרפאות את אברהם.

ובל זה שהיה ליעקב היה ענין גדול ונפלא הכנה למה שיהיה לבניו אחריו כידוע שענין מה שנתאבק שרו של עשו בלילה רמז לו על גלות בניו בזרעו של עשו אחיו ואז (בראשית לב, כה) "ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב" שהם דורו של שמד שנגע בצדיקים שיצאו ממנו. ושליטתו עד עלות השחר וזריחת השמש לע"ל שאז כתיב (ישעיה ל, כו) "והיה אור הלבנה וכו' ואור החמה יהיה שבעתיים" ואז יוציא חמה מנרתיקה לרפואת שבר עמו כמ"ש הכתוב (מיכה ד, ו) "ביום ההוא נאום ה' אספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר הריעותי", ומקרא מלא "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא" מבואר מזה שע"י גידול אור הפנימי הגנוז שהוא אור שבעת הימים עי"ז יהיה רפואה לשבר בת עמנו, שעל כל זה היה רמז שבירת ירכו של יעקב וגילוי האור לרפאותו כמ"ש והאבות הם הכנה לבנים כמ"ש בכמה מקומות.

מז וע"פ ההקדמות היקרות האלו שסדרתים יבואר לנו כמין חומר מאמר הירושלמי (ר"ה ז:) והמדרש בדברי ר' סימון מ"ש בפסוק (תהלים מ, ו) "רבות עשית" וכו' שכאן רמז הכתוב ב' עניני הבריאה, פנימיות וחיצוניות שהם כמו המחשבה והמעשה, שכבר כתבנו שסידור הטבעי הוא שהטביע יתברך בתחילת בריאת עולם שיהיה עולם כמנהגו נוהג ודבר זה לאומות זולתנו אשר אין להם תורה ועבודה והם קיימים בחסדו יתברך וכמו הכ"ו דורות שמאדם עד מתן תורה שהיה העולם קיים בחסדו שלכן נגד זה אמר דוד כ"ו פעמים "כי לעולם חסדו" כמ"ש בפרק ע"פ (פסחים קח.).

וע"ז רמז הכתוב במ"ש "רבות עשית אתה ה'" וכו' והמדרגה השניה היא פנימיות העולם שהוא תלוי רק בתורה ועבודה ודבר זה נמסר לישראל ונמסר להם מעת מתן תורה ואילך, ומשם הם כל הנפלאות שבעולם ולכן נקרא נפלאות. מה שתמהו בזה רבים וגדולים למה נקרא הנסים בשם נפלאות ואצלו יתברך אין הפרש בין נס לטבע מאחר ששני הדרכים האלו מאתו יתברך יצאו ואין שייך אצלו לכנות הנסים בשם נפלאות. אבל באמת נקרא "נפלאות" מלשון פלא ומכוסה שהם מפנימיות העולם ותלוי במחשבה עליונה שנבראו במאמר ראשון, במחשבה ולא בדבור. ולכן הם נעלמים מאד ולא נמסרו רק לישראל וצדיקים שבדור. וע"ז אמר (תהלים מ, ו) "נפלאותיך ומחשבותיך אלינו" שהם תלויים במחשבה עליונה וז"ש "לשעבר רבות עשית" וכי רק קודם שקבלו ישראל את התורה בהר סיני כבר היה הנהגת הנבראים בחיצוניות המדריגות

שהם בגדר מעשה בראשית שנבראו בדיבור ובמעשה, אבל ממתן תורה ואילך "נפלאותיך ומחשבותיך אלינו" וכמ"ש הכתוב מאמר ה' למשה עבדו (שמות לד, י) "הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגויים" וכו', "א"ר לוי משל למלך שהיה לו אורלוגין" (פסקתא רבתי טו, יח) ר"ל מורה השעות וכו' ורמזו בזה במליצת לשונם על ענין הזמן בכלל הנברא ומסודר מאתו יתברך, שהוא בא ע"י סיבוב השמש בגלגלה שהזמן בכללו נמסר לישראל שע"י התורה ועבודה הוא יתברך משנה עתים ומחליף את הזמנים, ובפירוש אמרו רז"ל מבואר בירושלמי (כתובות פ"א) ע"פ (תהלים נז, ג) "אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי, בתולה בת ג' שנים ויום אחד אין בתוליה חוזרים, נמלכו ב"ד לעבר השנה בתוליה חוזרים" הרי שגם הנהגה החיצונית המסודר בזמן טבעי הוא משתנה ע"י קביעת ב"ד חדשים ושנים מאחר שהם תלויים בפנימיות האור הזורח בשמש והוא ממש כנפש המניע הגוף ולכן ע"י ישראל יוכל הזמן להשתנות.

וע"ז אמר שלמה המע"ה (קהלת ג, א) "לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים" ר"ל שהזמן והעת שכל ברואי מטה נתונים תחת שבטו וממשלתו הוא רק תחת השמים מה שנשפע מחיצוניות שבו למטה. אבל ישראל מקבלי התורה אשר למעלה מן השמים הם נישאים למעלה מן הזמן ואין שינוי העתים והזמנים וכוחות הטבעיים הנשפעים מהם יכולים לפגוע בהם כלל.

יז ומתוך דברים אלו תבין ג"כ דברי רבא מ"ש בפרק מקום שנהגו (פסחים נ: מ"ש שם "רבא רמי כתיב (תהלים קח. ה)

כי גדול מעל שמים חסדך, וכתיב (נו, יא) עד שמים חסדך, לא קשיא כאן בעושים לשמה כאן בעושים שלא לשמה, והוא ענין נפלא מאד מובן למשכילים שהנה בחלק העבודה ומעשה המצוות שהאדם עושה יש בהם ב' חלקים. הא' הוא המעשה עצמו שבזה גורם תיקונים גדולים למעלה, והב' הוא טוב המחשבה לעשות בשביל עשות רצון המצוה יתברך לאהבתו. והמעשה עצמו הוא גוף המצוה והמחשבה הזכה וטהורה הוא נשמת המצוה ולכן כאשר האדם עושה המצוה בהרגלו לא למען כוונת המצוה לעשות רצונו יתברך אשר צוה עליו רק בדרך מצות אנשים מלומדה אז אינו יכול להעיר ולגלות כוחות פנימיות ולכן אין זה כדאי שיעשה ה' עמו נפלאות יוצאים מגדר הטבע והוא מתנהג בנסים נסתרים. והוא מ"ש שאין החסד מגיע רק עד השמים לבד, משא"כ אם הוא עבד נאמן אצלו יתברך ועושה המצוה בשמחה ובטוב לבב למלאות רצון בוראו ולעשות נחת רוח ליוצרו אז מאיר בו נשמת המצוה ומתגלה טוב מחשבתו בפועל לעורר ג"כ מחשבה עליונה כמ"ש "נפלאותיך ומחשבותיך אלינו" וכו' כמש"ל, ולכן מתנהג ע"י פנימיות העולם ומשתנה בעבורו סדרי בראשית כמו ר' חנינא בן דוסא וחבריו החסידים וקדושי עליון והם אשר נאמר עליהם "כי גדול מעל שמים חסדך".

יח "אמר ריב"ח למלך שהיה לו שומירה" (פסקתא רבתי טו, יח) רמז בזה ענין אחר ששומירה הוא הסוכה שעושה הגגן בגינתו ובכרמו כדי לשמור פירותיו וזרעו לבל יעלה שם פריץ חיות ולא ירמסנה רגל זרים. והוא מה שנתן

התורה לשמור העולם כולו מדרך הרע כח הטומאה אשר ממנה החורבן וההריסה, שכוחו מהתהו שקדם במחשבה כמ"ש (בראשית א, ב) "והארץ היתה תהו" שהוא יתברך עשה שורש ובורא רע בכל חלקי כוחותיו כפי מספר חלקי הנבראים כמ"ש (קהלת ז, יד) "את זה לעומת זה עשה האלהים" טוב לעומת רע בשביל הבחירה ושכר, וע"ז נתן התורה לשמור מן המחריב ומהרס הזה כמ"ש (קידושין ל:) "בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין".

והרע הוא המחריב הקדושה הנמשל לכרם כמ"ש שלמה המע"ה בשה"ש (שה"ש ת, יא) "כרם היה לשלמה בבעל המון נתן את הכרם לנוטרים" שהכרם רומז על הבריאה בכללה שהיא בשביל התורה והעבודה שיהיה האדם השלם עוסק להוציא פירות מעשיו הטובים המשמחים אלהים ואנשים שהעבודה צורך גבוה.

והנטיעות בשכרם הם משל על כל מדרגות הנבראים עליונים ותחתונים וע"ז נאמר גם כן באדם הראשון (בראשית ב, ח) "ויטע ה' אלהים גן בעדן" וכתיב (בראשית ב, טו) "לעבדה ולשמרה" כמ"ש רז"ל (זהר ח"א כז.) "לעבדה במצוות עשה ולשמרה במצוות לא תעשה" והיינו שהמצוות עשה מסוגלים המה להוסיף כח ועוז לעשות חדשות לברוא שמים חדשים כמ"ש (ישעיה נא, טז) "ואשים דברי בפיו וכו' לנטוע שמים" כמ"ש בזוהר הקדוש (ח"א דף ד: ד) והוא בהוציא פרי מעשיו הטובים ע"י עבודתו בכרם הזה. והשומירה הוא להסיר דרכי הטומאה הדבקים בנפש מצד תאוות היצר כח הטומאה והמחריב הגדול. והם השס"ה ל"ת הם השומירה מנחש הרוצה

לטמא מקדש ה', כי קודם חטא אדם הראשון הוכן בגן עדן שהיה ציור כולל כל הבריאה, וע"י גופו הזך בעבודתו שם ליוצרו היה מתקן כל הנטיעות שנטע הוא יתברך בעולמו. וע"י חטאו שגרם שנכנס הנחש בגן עדן וטמא מקדש ה' נתגרש משם, ובמקומו נתן לישראל אשר הם הוכנו לתקן קלקולו של אדם הראשון בארץ הקודש שהיא מכוונת לנגד גן עדן של מטה וכוללת גם כן כל הבריאה במקום בית המקדש. וע"י חטאם שהכניסו צלם בהיכל קדשו יתברך כמו אדם הראשון שהכניס הנחש ונתפתה אחריו נתגרשו גם כן מארץ הקדושה וגרמו חורבן ונהרס כרם ה' צבאות ע"י פריץ החיות. ולכן דרשו חז"ל בפתיחתא דאיכה רבתא (פתיחה ד) ע"פ "והם כאדם עברו ברית מה אדם הראשון הכנסתיו לגן עדן וציויתיו וכו' ודנתי אותו בשלוחים כמו כן ישראל הכנסתים לארץ ישראל ודנתי אותם".

וע"ז רמז הנביא ישעיה (ה, א) "אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם היה לידידי" וכו' וכמו שדרשו רז"ל בסוף פרק לולב וערבה (סוכה מט.) פסוק זה על בית המקדש והמזבח וכתוב (ישעיה ה, ה) "ועתה אודיעה נא אתכם וכו' הסר משוכתו והיה לבער, פרוץ גדרו והיה למרמס", וכן אמר שם (א, ח) "ונותרה בת ציון כסוכה בכרם". ורמז גדול יש בשם "כרם" שמספרו עשר שמות היות יתברך, שבזה נכלל כל הבריאה וכל העולמות וכל פרטיהם אשר שרשם למעלה מעשרה היות עליונות אשר הם בשמו הגדול יתברך, שהוא אחד יחיד ומיוחד בכולם

וקודם שקבלו ישראל התורה היה הוא יתברך בכבודו ובעצמו שומר העולם ונוהג בחסדו כל דור, ומעת אשר צץ ראש צור מתצבתם של ישראל והוא אברהם אבינו היה הוא הנבחר לצאת ממנו האומה המקבלת התורה כמ"ש (בראשית יב, ב) "ואעשך לגוי גדול" לכן אמר עליו יתברך (בראשית כו, ה) "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת" וכו' ר"ל שהשמירה שהיה בידם מסרתי לו שהוא יהיה שומר כל הבריאה ע"י שקיים כל התורה כולה כדברי רז"ל הקדושים (עין יומא כח:), והוא היה עמוד הראשון שנתקיים העולם בו כמ"ש (בראשית ב, ד) "אלה תולדות השמים והארץ בהברא"ם" ואמרו (מנחות כט:) "באברה"ם", וכתוב (בראשית יח, יט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וכו' ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" ר"ל שיהיו הם השומרים כל העולם לקיימו, מה שהיה בתחילה השמירה מסורה בידו של הקב"ה ע"י שיהיו הם עושים צדקה ומשפט, והסוכה הזאת ידוע שהוא יחוד שמו הגדול בכתובתו וקריאתו⁹ שע"י יחוד הזה נשמר כל הבריאה ע"י עשות ישראל "צדקה ומשפט" שהם נגד שם הגדול המשולב ביחוד הנ"ל.

יט "אמר ר' אחא משל למלך שהיה לו טבעת" וכו' (פסיקתא רבתי טו, יח) רמז לנו על ענין יותר נכבד והוא מ"ש (שמואל ב כג, ג) "צדיק מושל יראת אלהים" ואמרו רז"ל (מו"ק טז:) "אני מושל באדם, מי מושל בי? צדיק. שאני גוזר גזירה וצדיק מבטלה" שהצדיקים ע"י מעשיהם הטובים הם גוזרים ומושלים מעלה ומטה.

ובל נבראי מעלה ומטה מחויבים לקיים גזרתו כמ"ש ביהושע (יהושע י, יב) שגזר על השמש לעמוד באמצע השמים וע"ז רמז ענין הטבעת כמ"ש (אסתר ח, ח) "כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב" ומסירת הטבעת ממלך אל השר הגדול הנכבד מורה על שמסר ממשלתו בידו לקיים כל אדם מעבדיו את אשר יגזור עליהם כמ"ש אצל השר הצורר (אסתר ג, י) "ויסר המלך את טבעתו" וכו'. והטבעת הזאת נמסר לישראל כמאמר הכנסיה בשה"ש (ח, ו) "שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך" והוא חותמו של הקב"ה שנקרא "אמת" והוא התורה כמ"ש (משלי כג, כג) "אמת קנה" וכו'. ובחותם הזה נגמר כל מעשה בראשית וקיומם שלכן נרמז שש פעמים "אמת" במעשה בראשית¹⁰ והוא מ"ש רז"ל במסכת יומא (טט:) באנשי כנה"ג שהתפללו שיהיה נמסר בידם יצה"ר דע"ז, "נפל להו פיתקא מרקיעה דהוה כתיב בה אמת", ורצו בזה שהסכים הקב"ה על ידם שתהיה גזרתם קיימת לבטל יצרא דע"ז ולמשול עליו להעבירו מן העולם. והוא קיום הבריאה בכלל בראש וסוף ואמצע שהם ג' אותיות אמת, כלל כ"ב אותיות שבהם כל היצור נעשה כמ"ש בספר יצירה. ונקרא חותם הזה בשם "טבעת" הנתונה באצבע והוא כמ"ש (תהלים ח, ד) "כי אראה שמך מעשה אצבעותיך" וכו' והוא עזקא דחתום בו שמיא וארעא המרומוז בר"ת "את השמים ואת הארץ" (בראשית א, א ר"ת אהו"ה במילוי גמ' אצבע) והוא צירוף השם הגדול שרשו ועיקרו מה שגילה הוא

יתברך למשה עבדו בתחילת גילוי אליו במראה הסנה חצי שם השרש וחציו השני מעיקר השם הנכבד והנורא. וכשהנבראים רואים חותם הזה הם יראים ממנו כמ"ש (דברים כח, י) "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך".

ומצד החותם הזה שנמסר לישראל הם נקראים בנים למקום שהם נחתמים בחותמו של מלך ועליהם נאמר (בראשית א, כז) "ויברא אלהים את האדם בצלמו". ולכן אמרו (סנהדרין לח:) "אין חיה מושלת באדם אא"כ נדמה לה כבהמה" כי חותם העליון מרומז בשם אדם כמ"ש (יחזקאל א, כו) "ועל הכסא דמות כמראה אדם עליו" וכו'. ששם זה מורה על כללות כוחות העליונים אשר נברא בהם כל העולם וכל השגחתם בו והוא מ"ש (יבמות סא.) "אתם קדושים אדם" בזמן שעושים רצונו של מקום. ואז אין אומה ולשון שולטת בהם, שהם נדמו לחיה ובהמה שאין שולט באדם כאשר יש עליו צלם אלהים ודמות אדם בשלמותו. ולכן כתיב "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך" והוא שם המפורש במלואו כמנין אד"ם שגילוי מכלל העשרה כוחות עליונים הנכללים בו שעולה מספר אד"ם למספר אמ"ת רק האלף אינו מתרבה כי הוא מורה על יחוד עליון.

ואתה קורא משכיל תראה ותבין עומק דברי רז"ל הקדושים שרמזו בענין חותם הזה שנמסר לישראל במאמר אחד מענין ויכוח סבי דבי אתונא עם ר' יהושע בן חנניא בפ"ק דבכורות (ח:) במ"ש שם "אימא לן מילי דבדיאי אמר להו הוה ההוא כודנייתא דילידה, והוי

תלי לה פיתקא (בצוארה) דהוי כתיב בו דמסיק בבי אבא אלפא זוזי אמרו ליה וכודנייתא מי ילדה אמר להו האי ניהו מילי דבדיאי".

וכיוונו בזה ענין נפלא והוא שהם שאלו לריב"ח על מה שהם מגדילים מעלת ישראל על זולתם וכי חותמו של מלך שהוא אמת נמסר בידם וכל אומות זולתם אך שקר נחלו אבותיהם. והוא עצמו שאלת מין אחד ששאל המובא בזוה"ק (זהר ח"ב דף קפח.) על פסוק (משלי יב, יט) "שפת אמת תיכון לעד" וכו' ששאל אם כשאתם אומרים שהאמת אתכם והוא קיים לעד משא"כ השקר שאין לו מציאות קיום, ושקרא לא קאי. והרי אנו רואים ישראל שפלים ונבזים וגדולתם מהרה נפסק ולא היה לו קיום משא"כ אומות זולתם, ואם כן מוכח מזה להיפוך שהאמת אתם, והשקר בישראל לכן לא היה לו קיום והשיב לו ממאמר הכתוב "שפת אמת תיכון לעד" ולא כתיב "כוננות לעד" והיינו שהאמת תיכון תכליתו וסופו להתקיים ואין ראיה לשפלות ישראל שהוא מצד גודל עוונותיהם שאחזו בסטרא דשקרא וצריכין בירור וזיכוך עד שיתבררו ויתלבנו, והאמת יהיה קיים לעד והשקר יתבטל מן העולם.

וע"ז כתיב "ועד ארגיעה לשון שקר" והוא כמ"ש (תהלים ל, ו) "כי רגע באפו" וכמ"ש (ישעיה נד, ז) "ברגע קטון עזבתיך ובחסד עולם רחמתיך". כי לרוב אריכות גלותם ושפלותם של ישראל אינו נחשב רק כרגע קטן נגד שלמותם האחרון אשר יהיה לעד ולנצח נצחים. כי דבר שאין לו זמן ותכלית, לעומת זה אלפי רבבות שנים אינם נחשבים לכלום כי אם

בערך רגע קטן שבקטנים. שאם תאמר שאלפים רבבות שנים נחשבים בערך יותר נגד הנצחיות מרגע אחד ממש א"כ הרי נתת גבול וזמן למה שאין לו גבול, והוא מובן לכל משכיל. וא"כ יפה אמר הכתוב "ועד ארגיעה לשון שקר" שאז יתבער השקר מן העולם כי אין לו רגלים לסמוך עליו וכל סמיכתו ועמידתו ע"י חובותינו ועוונותיהם שנותנים להם קצת רגלים שיונקים מסטרא דקדושה וכמ"ש (בראשית לב, כה) "ויגע בכף ירכו" כידוע למשכילים. והוא מ"ש הנביא ישעיה (נד, ח) "בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך וכו' כי מי נח וכו' כי ההרים ימושו וכו' וחסדי מאתך לא ימוש" וכו', הורה בזה מ"ש לנחם ישראל לבל יפלו להתיאש ח"ו מן הגאולה ע"י רואם אריכת זמן הגלות עד מאד. כי באמת אינו נחשב לזמן כלל רק בבחינת רגע היותר קטן מאחר שהחסד אשר ימשך עליהם הוא חסד עולם בלי זמן גבולי כלל. שאף בחורבן העולם באלף השביעי שאז "ההרים ימושו" אעפ"כ "וחסדי מאתך לא ימוש" שהצדיקים עושה להם כנפים כמלאכי השרת ויתחדשו באור עליון לעלות למדרגות הנצחיות בעוה"ב אחר חידוש העולם כידוע לחכמי האמת.

ועל כל אלה היה ג"כ שאלת חכמי אתונא לריב"ח באמרם אליו "אימא לן מילי דבדיאי" ר"ל תברר לנו האין אתם אומרים שהאמת אתכם והשקר אתנו, ואנחנו מוצלחים ומאושרים בעולם ואתם ירודים מטה מטה. וע"ז השיב להם בנועם מליצותיו "הוה לן כודניתא" וכו' והוא מאמר הכתוב (ישעיה נד, א) "רני עקרה לא ילדה כי רבים בני שוממה" והוא כמאמר

דביתו דרבי מאיר לההוא מינא (ברכות י.)
 "רני עקרה דלא ילדה בנים לגיהנם
 כוותיכו" וכו' והוא מליצה נפלאה שבזה
 מיושב הפליאה הזאת בשאלתם משפלות
 ישראל והיינו כמ"ש (עמוס ג, ב) "רק אתכם
 ידעתי וכו' על כן אפקוד עליכם את כל
 עוונותיכם" שהוא יתברך ברחמיו
 מחשבתו לצרף ולטהר ישראל מכל סיג
 ועוון בכדי שיוכלו לזכות לכל טוב
 המעוה כמ"ש (זכריה יג, ט) "וצרפתים
 כצרוף את הכסף" וכו' לכן מוכרחים
 להתאחר בגלותם ובצרתם עד זמן המוגבל
 מעומק מחשבתו יתברך שהנחש יקבל את
 שלו מה שנאחז בהם מצד עוונותיהם
 ובוזה שליטתו על ישראל לרע לו כמ"ש
 (קהלת ח, ט) "עת אשר שלט האדם" וכו'.

והוא מ"ש משה רבנו ע"ה בשירת האזינו
 (לב, לה) "לי נקם ושילם לעת תמוט
 רגלם" וכו' והיינו שבאמת השקר אתם שאין
 לו רגלים, וישראל בעוונותיהם נותנים לו
 אחיזה ורגל כמ"ש הקב"ה לאדם (בראשית ג,
 טו) "ואתה תשופנו עקב" ולעת קץ אחר
 שיקבלו ישראל אופיא על כל עוונות
 שקדמו להם בגמר הבירור אז "תמוט
 רגלם" ויפלו בנופלים אין להם רגלים. והוא
 מה שראה דניאל בפתרון מראה נבוכדנצר
 בצלם של ד' מלכויות (דניאל ב, לד-לה) "חזה
 הוית עד התגזרת אבן די לא בידין ומחת
 לצלמא על רגלוהי די פרזלא וכו' באדיין
 דקו כחדה" וכו', ופתר ליה דניאל מ"ש (שם
 פס' מד) "וביומיהון די מלכיא אינון יקים
 אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל וכו'
 תדק ותסיף" וכו', ומצד זה נמשלו
 לכודניתא שהיא הפרידה שאינה עושה

פירות. שאין להם תורה ומצוות לגדל פירות
 תמיד שבזה קונים הנצחיות שהם שמים
 חדשים וארץ חדשה המתחדשים בכל עת
 ע"י ישראל כמ"ש במ"א בביאור הכתוב
 (ישעיה סו, כב) "כי כאשר השמים החדשים
 וכו' כן יעמוד זרעכם ושמכם".

ואמרו (ב"ר ל, ו) "תולדותיהם של
 צדיקים תורה ומעשים טובים"
 ונמצא שנמשלים אומות העולם לפרידה
 זו שאינה עושה תולדות והיא פרידה
 עקרה שאין להם קיום והעמדה כלל.
 והוא מ"ש להם ריב"ח שמצד עוונותיהם
 של ישראל גורמים לה קיום והולדה.
 שבאמת הם מצד הנחש שנסתרס כמ"ש
 (תהלים קי, ו) "מחץ ראש על ארץ רבה"
 כידוע למשכילים¹¹ והוא מצד החובות
 שנתחייבו ישראל בעוונותיהם לשלם
 לנחש הזה שיקבל חלקו שהוא הממונה
 לגבות חובו מה שנותנים לו בזה קיום
 והעמדה וכמ"ש בזוהר הקדוש (ח"ג קנז):
 "ומארי דחובא דחיק", וז"ש "דהוה לה
 פיתקא" וכו' והוא גזירתו של יוצר
 בראשית שטר חוב בידו לגבות מישראל
 וז"ש "דהוה מסקא בבי אבא (מאה) אלפי
 זוזי" והוא ענין נפלא כמ"ש שלמה בשיר
 השירים "כרם היה לשלמה בבעל המון
 נתן את הכרם לנוטרים איש יביא בפרי
 אלף כסף" והם במספר מכוון תרי"ג
 מצוות מן התורה ושי"ז דרבנן הידועים
 למשכילים¹¹ עם התורה עצמה הנדרשת
 בשבעים פנים הם מכוונים במספר אלף
 ממש, והם הפירות שמרויחים הצדיקים
 בתורתם ועבודתם שהם אלף עלמין
 דכסופין המבוארים בזוהר הק' (ח"א דף

11. עיין באדיר במרום לרמח"ל דף לד.

11*. עיין לעיל בדף ק'.

קכג:) וחוב זה מוטל על ישראל להביא פירות מעשיהם הטובים במספר הנ"ל.
 וז"ו כשאין עושין רצונו של מקום נשארים חייבים (מאה) אלפי זוזי להאי כודניתא עקרה ומזה היא מוציאה חובות הנבראים בכל עת ע"י עוונות ישראל והם הגובים חובותיו כמ"ש (ישעיה סד, ו) "ותמוגינו ביד עוונינו" והוא תשובה נפלאה שהשיב לחכמים אלו. ויש גירסא בש"ס "מאה אלפי זוזי" וי"ל שרמז על כלל ישראל שהם נמנים תמיד בחשבון ששים רבוא שהם אוכלתא שלימה, ומאה אלפי זוזי הם שש מאות אלף מעות, שמעה הוא המטבע פחותה מן התורה ונקרא "כסף" כמ"ש רז"ל "הטענה שתי כסף" וכמ"ש במס' קידושין (יא:) ובכ"מ והיינו שהחובות של כל ישראל שיש להפרדה הזאת שהוא אדם בליעל גורם לו קיום והולדה לשעתו עד שיגיע קץ הימין, וע"ז השיבו לו "וכודניתא מי קא ילדה" ר"ל שמכיון שאנו רואים הצלחת האומות ורוב אריכות ממשלם מה שאי אפשר להיות אם היו באמת נאחזים בסטרא דשקרא, והשיב להם "הי נינהו מילי דבדיאי" ר"ל שממשלתם וקיומם הוא עצמו דבר שאינו וכמ"ש (ישעיה מ, טו) "הן גויים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו" וכתוב (שם פס' יז) "כל הגויים כאין נגדו" שחיותם אינו מצד עצמם אלא מצד הקדושה המלוכשת בהם מצד עוונות ישראל כמ"ש (ויקרא טז, טז) "השוכן אתם בתוך טומאותם". ובסור הסיבה יסור המסובב בעת הסתלקות השכינה מגלות וכמ"ש (דברים ל, ג) "ושב ה' אליהך", "והשיב" לא נאמר אלא "ושב" (במדבר רבה ז, י), ואז "ונתן כל האלות האלה על אויביך" (שם פס' ז), ונמצא שבאמת אין להם מציאות כלל.

וגם על זה רמזו במ"ש שמסר להם טבעת וכו', והוא חותם אמת והוא קנין הנצחיות שקנו ישראל ע"י תורת אמת, שאמת ענינו דבר הקיים ואינו משתנה וכמ"ש (ירמיהו ב, כא) "ואנכי נטעתיך שורק כולו זרע אמת" וכו' וחותם הזה הוא טבעת הקידושין שבה הוא יתברך קידש לארוסתו כמ"ש (הושע ב, כא) "וארשתיך לי בצדק ובמשפט וכו' וארשתיך לי באמונה".

וביארתי ענין זה באריכות במ"א שבמתן תורה קנו ישראל מדרגות אירוסין במה שנתקדשו לו יתברך לעד ולנצח נצחים כמ"ש (דברים כו, יז) "את ה' האמרת וכו' וה' האמירך" כבר נשבענו שלא נמיר אותו וכבר נשבע הוא יתברך שלא יחליפנו באומה אחרת (גיטין נו:). וכמו שמבואר מקרא מלא ביחזקאל (כ, לב-לג) "העולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגויים וכו' חי אני וכו' אם לא ביד חזקה וכו' והוצאתי אתכם וכו' והעברתי אתכם תחת השבט והבאתי אתכם במסרות הברית" וכו', הכתובים האלה מעוררים לב האדם המשכיל לבל ח"ו יתיאש מאריכות הגלות ולהוציא מדעת זולתם אשר חשבו שכבר השליך הוא יתברך אותנו מעל פניו. והרי נשבע ה' בשבועה חמורה שאין לה התרה כי אף שיהיו ישראל רעים וחטאים מאד, הוא יתברך ביד חזקה יגאלם במשפט ובחמה שפוכה ויביאם בקשר בריתו בעל כורחם. והוא מטעם שא"א לישראל להפרד מאתו מצד מקור מחצבתם.

והוא קשר האמיץ והחזק שנתקדשו ישראל לו יתברך לארוסה במתן תורה ונמשל דבר זה לטבעת הנתונה באצבע והוא קשר הלוחות שבו נחקקו י

הדברות שהם כתובים באצבע אלהים, וכמו שנרמז דבר זה באליעזר שמסר לרבקה (בראשית כד, כב) "ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם" כמ"ש במדרש (ב"ר ס') על שממנה יצא זרע הנבחר "תתן אמת ליעקב" (מיכה ז, כ), הוא חותם הנ"ל ונתנם הוא יתברך לישראל על האצבע כמ"ש (משלי ז, א-ג) "בני שמור אמרי ומצוותי וכו' קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך" והוא מעשה מצוות בידים ונכתבים על לוח הלב כמו שהיו כתובים בלוחות והם, המחשבה והמעשה שכל מצוה צריך ב' דברים הא' הוא העשיה בפועל והב' במחשבה טהורה שבלב לעשות נחת רוח ליוצרו לעשות רצונו כמ"ש (דברים ו, ה) "ואהבת וכו' בכל לבבך" וכו' והם שני לוחות הלב כמ"ש (ברכות נד.) "בשני יצריך ביצר הטוב וביצר הרע".

"אמר ר"ח בר בון למלך שהיה לו כלי נגרות" וכו' (פסיקתא רבתי טו, יח) בזה רמזו עוד ענין נפלא מה שמסר לישראל וניתן להם כח לחדש בבריאה כמ"ש רבא בפרק ד' מיתות (סנהדרין סה:): "אי בעו צדיקי ברו עלמא שנאמר (ישעיה נט, ב) כי אם עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם" וכו' הורה לנו גודל מעלת הצדיקים הגדולים שניתן להם כח לברוא עולם ולחדש מצד מעלת נשמותיהם שהם קרובים אליו יתברך ונתן להם מהודו. ורק שהעוונות הם גורמים מסך מבדיל כח הטומאה המבדיל בינותם. והוא כמ"ש הכתוב "ואשים דברי בפין לנטוע שמים וליסוד ארץ" וכמ"ש בזוהר הק' (ח"א דף ד:): "מה אנא במילולי דילי

עבדית שמיא וארעא" וכו', והם דברים נפלאים והוא מ"ש "בעשרה מאמרות נברא העולם", וכתוב "בדבר ה' שמים נעשו", ואין צריך להוציא הכתוב ממשמעותו כי הוא מבואר במ"ש במדרש (ב"ר א') ע"פ "ואהיה אצלו אמן, אני הייתי כלי אומנתו של יוצר בראשית".

והכוונה בזה שעצם התורה אשר היא בצירופי אותיות כולה שמותיו של הקב"ה ר"ל כוחות נאצלות מאתו יתברך, שכל אות מורה על כח נאצל מיוחד וכלל התורה היא מדותיו יתברך שצוה לבניו ללכת בהם כמ"ש (דברים כח, ט) "והלכת בדרכיו", והם כלל המאורות העליונים שבהם נברא כל היצור וכל מה שבג' עלמין ביי"ע השרפים והאופנים וחיות הקודש שבמרכבה כולם ע"י אצילות שמותיו יתברך הנאצלים ממקור שמו הגדול שהם ביחוד גמור, ומצדינו אנו משיגים חלוקי עולמות ופרטי פעולותיו והשגחתו במדותיו. אבל מצדו יתברך הכל ביחוד גמור כמו שהאריך בזה הגאון מו"ר ר' חיים בספרו הנחמד נפש החיים (שער ג' פ"ה).

ונמצא שאותיות התורה שהם מורים ומרמזים על עצם כוחות מאורות העליונים המתגלים למטה מאצילות יחודו יתברך הם הכלי אומנות שנבראו בהם כל הנבראים. ולכן אמרו (שבת פח.) "שתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו' אם ישראל מקבלים התורה מתקיימים" שהרי הם עצמם הכלים שנבראו בהם ועל ידם הם מתקיימים בכל עת. ולכן נמשלים אותיות התורה לכלי נגרות¹² שעל ידו האומן

עושה כלי מעץ ופוסלו ומחתכו בציור הראוי ומסיר הפסולת וכמו כן היה בבריאת העולם ממש כמ"ש שלמה המלך ע"ה (משלי כה, ב) "כבוד אלהים הסתר דבר וכו' שמים לרום וכו' הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי הגו רשע לפני מלך ויכון בצדק כסאו". ורמז מלך החכם דבר נפלא ונסתר מאד והוא מ"ש בזהר הק' ובפרקי רבי אליעזר "דהא בני עלמין וחריב עלמין" (קהלת רבה ג, יד).

והוא ענין יציאת כח הטומאה והיצר הרע והנחש שיצא ונברא לשלימות הבריאה בכדי שיהיה שכר ועונש שהם הסיגים שיצאו מקדושה שנמשל לכסף נקי ונברא כח המתנגד לקדושה. והוא מ"ש "הגו רשע לפני מלך" כדי שע"י זה "ויכון בצדק כסאו". כי "מלך במשפט יעמיד ארץ" (משלי כט, ד) שיהיה הכל לפי רוב המעשה ולא במדרגת נהמא דכיסופא. ובאמת בחקירה הזאת האיך יצאה הטומאה ממקום מקור הקדושה ואיך נמשך מרצון הטוב רצון המתנגד לזה, אף שמזה טעו כמה בחקירה זו וקצצו בנטיעות שבוזה היה טעות אחר כמ"ש במ"א באריכות, אבל דבר זה נעלם מהשגה ואין לנו רשות להרהר ולחקור בזה. וע"ז אמר הכתוב (משלי כה, ב) "כבוד אלהים הסתר דבר", ולפי שהתורה נתנה לישראל הצדיקים הגדולים והקדושים ונקיים מכל סיג וחלאה, עי"ז יכולים לברוא עלמין ממש. ולכן היטיב אשר דבר שהוא הכלי נגרות שמסר לבניו הקרובים אליו וע"ז נאמר "נפלאותיך ומחשבותיך אלינו", שענין הרע הזה שיצאה מכח המחשבה העליונה

דבר מופלא ומכוסה מהשגת כל נברא, האיך יצאה משם כמ"ש.

ורמזו בזה ג"כ מ"ש שמסר בידם כלי נגרות שהוא הכלי הקוצץ ומכרית ומחריב. שכמו שבידו יתברך מטה עוז לשבר מתלעות עול להכרית רשעים מן הארץ ולבער רוח הטומאה מן העולם כמ"ש הכתוב (ישעיה נד, טז) "ואנכי בראתי משחית לחבל" וכמו כן נמסר ביד ישראל כח הזה כמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים קא, ח) "לבקרים אצמית כל רשעי ארץ" שדבר זה נמסר ביד ישראל לבער כח הטומאה מן העולם ולטהר מקדש העליון מן הנחש שאחז שם, שזה היה הענין שנצטוו ישראל לכלות ולהכרית כל נשמה משבעה אומות בארצם, שע"י הכריתו כל כוחות הטומאה שהיו אוחזים בארץ העליונה¹³. וכן מה שנצטוו להכרית זרעו של עמלק שהוא מלחמת ה' כמ"ש (שמות יז, טז) "כי יד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק" והוא שרשו למעלה שהיה אחוז בכסא עליון בידו שהוא שרו הגדול הידוע אשר היה ראש המחטיא לאדם הראשון ובכל הדורות. ואם היו ישראל משמשים בכלי נגרות הזה להכרית זרעו של עמלק לגמרי אז היה ביעור רוח הטומאה לגמרי.

"אמר רבי יצחק למלך שהיה לו אוצרות" וכו' (פסיקתא רבתי טו, יח), הוא כמ"ש (משלי ח, כא) "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא" והם אוצרות החיים העליונים המיוחדים לצדיקים בשכר מעשיהם הטובים. ורמזו בזה עוד ענין גדול והוא מ"ש (ברכות לג:) "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" ואמרו (שם) "אין לו לקב"ה בעולמו אלא

אוצר של יראת שמים בלבד שנאמר (משלי לג, ו) יראת ה' היא אוצרו וכו'. והכוונה בזה כי אוצר ענינו הסגולות ואבני חפץ המיוחדים למלך שהם היותר יקרים אצלו, מה שאינו בנמצא במדינתו ומשים אותם לסגולתו. והוא מ"ש (שמות יט, ה) "והייתם לי סגולה מכל העמים", והיינו שבדבר זה נבדל מדרגת האדם יותר מכל הנבראים היותר עליונים במה שנמסר לו הבחירה החופשית לעשות כרצונו שדבר זה אינו בשום נברא, שכל אחד פועל שלא בבחירה רק כפי טבע וחק שניתן לו מעת בריאתו ובל ישנה חוקו וגבולו לעולם. ונמצא שפעולת כל נברא אינו מיוחד לעצמו רק מצד רצות הממציאו והוא יתברך שהמציאו ועשאו על תכונתו, משא"כ האדם והוא מ"ש במדרש (עיין פסיקתא רבתי הוספות א) "שאמר הקב"ה למלאכי השרת על האדם אני מלך בעליונים והוא מלך בתחתונים".

ירצה בזה, כמו שמלך הוא נבדל במדרגה זאת אשר רצונו וחפצו פועל בלי סיבה מכריח אותו, שאין עליו מושל וגוזר רק הוא מושל על הכל, כך הוא יתברך נבדל ונקדש בכבודו שכל אשר חפץ עושה. משא"כ הנבראים שהם עלולים ממנו והאדם נברא בזה בצלם אלהים שיהיה ג"כ בעל בחירה במעשיו לכל אשר ידבנו לבו הן לטוב והן להיפך ח"ו ולכן בצד זה נקרא האדם "מלך בתחתונים" ומצד זה האדם מעלתו גדולה יותר ממלאכי השרת בהצדיקו מעשיו ללכת בדרכי ה' שהוא עושה כ"ז בבחירה ורצונו הטוב, משא"כ מלאכי השרת שנבראו בתכונה זאת ואין יכולים לעשות

רצונם מצד בחירתם, א"כ כל מעלתם ועבודתם ועשותם רצון יוצרם אינו נחשב להם בעצמם כי אם ברצונו יתברך כענין הגרזן החוצב ע"י האוחזו וחוצב בו שאין לו התפארות ושבת בכך כמ"ש (ישעיה י, טו) "היתפאר הגרזן" וכו'. שלא כדעת האנשים הנמשכים אחרי דעת היוני אריסטו בהורידו מדרגת האדם ואפילו משכל הפועל יותר תחתון אצלם תחת גלגל הירח. שהוא בחקירתו אמר כן שלא ראה מאור התורה מימיו וכבר דיבר בזה האלוהי בספרו עבודת הקדש (חלק התכלית פרקים ד"ו) במה שיש בו די.

וע"ז רמז ג"כ הכתוב באמרו "נפלאותיך ומחשבותיך אלינו" וכו' שכל מחשבתו יתברך בבריאת העולם היה כדי להשפיע טוב לזולתו, שנברא אדם שיהיה רשות ובחירה בידו, ובזה יגדל שכרו בעשותו רצון יצרו ונמצא שעיקר מחשבתו יתברך היה רק בשביל האדם השלם אשר יקבל עול תורתו ומצוותיו יתברך והוא אוצרו הטוב יתברך מה שאין זה בנמצא בשום עולם ובשום נברא, רק למטה אצל האדם התחתון. וגם ענין הבחירה הוא רק במחשבה ולא בדיבור כמ"ש "ואלו צדיק ורשע לא קאמר", שזהו ענין מה שנתקשו בו גדולי המחברים¹⁴ מענין הבחירה ובאמת ענין זה נפלא למעלה מהשגה והוא תלוי במחשבה עליונה כמ"ש "כי לא מחשבותי מחשבותיכם וכו' כי גבהו שמים מארץ" (ישעיה נה, ח).

והוא מ"ש שם אח"ז "כי כאשר ירד הגשם והשלג וכו' כי אם הרוח וכו' כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא

ישוב אלי ריקם", ור"ל שרק דבר שבא בדיבור פיו יתברך הוא מכריח ואין עוזב אל הבחירה, משא"כ דבר שהוא במחשבה. ודבר זה מאמר ה' כמ"ש שם מקודם (ישעיה נה, ו) "דרשו ה' בהמצאו וכו' יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו", שדבר זה מורה שהבחירה מסורה ביד האדם, שלא יחשוב מי שהרבה אשמה והיה רשע כל ימיו כי א"א לו לשוב בתשובה, כי מאחר שמימיו היה רשע וטבע בריאתו גרם כן מידיעתו יתברך אשר מקיף כל מה שבעולם והיה יודע שיהיה רשע, א"כ מוכרח הוא במעשיו והאיך אפשר לו לשוב בתשובה ולשנות דרכיו הרעים. לזה אמר שאין הדבר כן, שהבחירה חפשית אף שהכל צפוי מכל מקום הרשות נתונה (אבות ג, טו) והוא מ"ש "כי לא מחשבותי מחשבותיכם" כמבואר. ובאמת הוא מנפלאותיו יתברך אשר נעלם מכל רעיון ומכל השגה איך אפשר להיות דבר זה והוא מ"ש "נפלאותיך ומחשבותיך אלינו" שכל זה היה בשביל הבחירה בשביל התורה הנתונה לישראל שבוזה ימלא אוצרותיהם, והוא ג"כ אוצרו יתברך כמ"ש (דברים י, יב) "מה ה' אלהיך שואל מעמך".

"רבנן אמרי לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות" וכו' (פסיקתא רבתי טו, יח), ענין זה רמז על התשובה שקדמה לעולם שלולי זה לא היה קיום לבריאה. שהוא דומה ממש לחולה שלוקח סמים לרפואות חליו שאלמלא היה רפואה מזומנת לו לא היה לו תקנה. וכמו כן הוא יתברך ברוב רחמיו צפה ש"אין אדם צדיק בארץ" וא"א להמלט מאיזה חטא הקדים רפואה למכה והוא מדת התשובה שהיא רפואה

לחליי הנפש כמ"ש (ישעיה ו, י) "ושב ורפא לך", והוא מאמר הנביא (הושע ו, א) "לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו" וכו' ר"ל שאף שהוא יתברך ברא את היצירה וכת המחטיא האדם ומחליא נפשו, מכל מקום יש לו תקנה במה שהזמין התשובה במחשבה שהוא תכלית שלימות הבריאה, כמו שכל תכלית קודם במחשבה.

ודבר זה מבואר בפרקי דרבי אליעזר (פ"ג) מ"ש שם "כשעלה במחשבה לברוא את העולם והיה מחריט את העולם לפניו ולא היה עומד משלו. משל למה הדבר דומה למלך שהוא רוצה לבנות פלטרין שלו, אם אינו מחריט בארץ יסודותיו ומבואיו ומוצאיו אינו מתחיל לבנות, כך הקב"ה החריט לפניו את העולם ולא היה עומד עד שברא את התשובה", עכ"ל.

הנה הגם שיש במאמר זה סוד נעלם ידוע לחכמי האמת מ"מ גם פשט הענין נכון הוא, שבאמת לולי ענין התשובה שהכין הוא יתברך לתקן כל קלקול בבריאה מה שמתקלקל ע"י חטא האדם היה העולם חרב לגמרי. ולכן עלה שמחשבה תחילה וע"ז אמר "נפלאותיך ומחשבותיך אלינו" שהוא יתברך מסר ערכי רפואת הנפש אל ישראל שע"י תשובתם והתקונים הראויים לכל חטא שנמסר לצדיקים בזה, בידם לרפאות ולתקן כל קלקול וכל פגם שנעשה בכל העולמות לכל חטא תקון מיוחד. וכן באדם כל אבר ואבר שחטא בו יש תקון לנגדו כענין מ"ש (משלי טו, ד) "מרפא לשון עץ חיים, מה תקנתיה של בעל לשון הרע יעסוק בתורה" (ערכין טו:). וכן בכל אבר ואבר שפגם בו יש תקון לנגדו שיעשה באותו אבר שחטא בו מצוה

המיוחדת לאותו אבר. וכלל כל התקונים הם מכונים בשם נרתיק של רפואות שמסר הוא יתברך לישראל לתקן עצמם וכל העולם על ידו. ממ"ש נתבאר שהתשובה היא רפואה לכל מכאובי הנפש לכל הקלקולים ופגמים בעוונותיו.

ומעתה נבאר ענין ג' מדרגות התשובה שהזכירו רז"ל, והם א', תשובה מאהבה שהוא המדרגה היותר גדולה והחשובה שבכולם, והב' הוא תשובה מיראה והיא פחותה בערכה ממדרגה הראשונה, והג' הוא תשובה ע"י יסורים שמעוררים האדם לשוב אל ה' והיא הפחותה שבכולם. ונבאר ענינם אחת לאחת.

והוא שתשובה היותר חשובה הוא ששב לבוראו מאהבתו אותו וחפץ בקרבתו לה' לילך בדרכי ה' יתברך הישרים ובדרכי תורה הק' מצד הכירו נועם מתיקות העבודה, ומגודל צערן אשר בעוונותיו נתרחק מבוראו. ותשובה זאת מעלתה גדולה מאד וע"ז אמרו (יומא פו:) "גדולה תשובה שזדונות נעשו לו זכויות" וצריך לבאר דבר זה האין יתהפך העון לזכות, ומי יתן טהור מטמא.

אבל הוא ענין נפלא ובא ושמע דברי אלהים חיים עומק דברי קדשם ז"ל. הנה רז"ל אמרו (ברכות נד.) "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצה"ר", וצריך לשום לב לעומק דבריהם האין אפשר לעבדו יתברך ולאהבהו ביצה"ר אשר הוא עצם כח הטומאה וכל ענינו ומחשבותיו רק רע כל היום. אבל גם זה ענין עמוק מאד הנה אמרו חכמי האמת שיצה"ר שרשו הראשון כולו טוב, וסמאל היה תחילה מלאך קדוש ואח"כ ירד למטה בהחטאו האדם ונעשה רע מלאך משחית.

והכוונה בזה הנה תחילת בריאת היצר הרע היה בעומק מחשבתו לצאת כח הזה לעולם אשר יהיה בטבעו להכניס תאוה לאדם לכל חטא ועוון לטובת האדם שיהיה בעל בחירה להרבות שכרו. וכוונת יוצר בראשית היה שיהיה נטוע כח התאוה הזה והרצון ובחירה באדם חפשית לעשות כל רע, אבל שלא יצא מחשבתו לפועל. ולכן ברא הוא יתברך כח נטוע בנפש האדם להיפוך לרדוף אחרי הצדק ועבודת ה' והוא יצר הטוב שבאדם והוא מלאך קדוש למעלה, ומשם נמשך כח הקדושה בנפש האדם וכן להיפוך כח הרצון לכל חטא.

והנה אם באמת לא היה האדם מוציא מחשבתו הרעה אל הפועל הרי אין ברצון וכח הזה שום רע כלל, ואדרבה הוא כולו טוב וקדוש יותר. והיינו שאף שיש בכוחו לפעול רע ואינו עושה בשביל אהבת יוצרו, וזהו ענין שרש היצר הרע למעלה שהוא טוב, ר"ל שלמעלה אין הכח הזה רק ביכולת על הרע בלבד אבל לא לעשות זר מעשהו. ואדרבה אם עובד ה' ואינו מוציא הכח הזה לפועל הוא יותר גדול מכח הטוב שבאדם שמטבעו לרדוף אחרי הצדק כמו בכל מלאכי השרת וברואי מעלה הק' שאין בזה כח וגבורה וחשיבות כל כך שהרי הם רצים אחרי מעשה הטוב כמו האדם שרץ אחרי המציאה ואחרי ריוח מרובה. משא"כ בעבודה זאת לפרוש מן החטא שלא לעשותו אחר שיש בידו כח והרצון לגמור מעשהו, עבודה זו יותר חשובה מהאחרונה. ועל ענין זה אמרו "בשני יצריך ביצר הטוב וביצר הרע" ר"ל בשני הכוחות הנטועים בנפש" כמ"ש.

ובאמת העובד השלם אשר עובדו במצות ל"ת להזהר מכל חטא, יותר גדולה מעלתו בשמירת החטא מעשיית המצוות מעשיות בפועל במי שאין לו כח ותאווה לנטותו מצד עשיית הטוב ההוא. ובזה אמרו ששורש סמאל למעלה כולו קדושה ר"ל שכח שהמציא הוא יתברך נטיעה וחפץ ויכולת על הרע בלא לעשותו, הוא קדוש וטהור מאד נחשב במעלה ומדרגה יותר מהנטיעה והרצון של האדם למצוה שבא מצד יצר טוב שבו שהוא מצד שרש הקדושה העליונה המושכו לכך. ומצד הענין הזה המשילו חכמי האמת הדין לזהב, והחסד לכסף, שזהב במעלה וחשיבות יותר מכסף. והיינו שצד ההמשכה וחפץ שנטוע באדם לעבוד ה' במעשה אף שהוא מעלה גדולה מ"מ אין זה נחשב כל כך מאחר שאין זה בכח האדם עצמו רק מצד כח הקדושה שמושכו לכך, משא"כ במי שנוזהר ונבדל מעשות הרע אף שיש לו חפץ ונטיעה לכך הוא חשוב במדרגתו יותר. שהכח שהמציא הוא יתברך להיות באדם לטוב הוא מצד חסדו יתברך במתנת חנם מגיע שכר עבור זה. משא"כ הכח שהמציא הוא יתברך להיות נטיה לרע הוא מצד הדין שרצה הוא יתברך להעמיד ארץ במשפט. והשכר חלף העבודה "ולפום צערא אגרא" (אבות ה, כב), אבל בהמשכתם למטה, שמן הנטיעה הרעה נמשך לפעמים שעושה האדם רע הוא כח הטומאה שיצאה בסוף המדרגות טומאה ממש והוא סיגי הזהב והבן דבר זה מאד.

והוא מרומז בדברי חז"ל בפרק מקום שנהגו (פסחים נד.) ש"חללה של גיהנום נברא קודם שנברא העולם ואור

דידיה נברא ביום שני" והיינו שחללה הוא שורשה העליון מה שעלה במחשבה להמציא בחירה ורצון ונטיה באדם לחטוא, והוא יפרש מזה ואז שם הוא כולו קודש קדשים. משא"כ ביום שני אז נברא הרע ממש שיצאה מכח אל הפועל והוא הגיהנום שנברא באם יגמור האדם מעשיו לחטוא בהנה ע"י יצה"ר והסמאל בבואו למטה אל מקומו לעשות זר מעשהו, וכמבואר.

וע"פ הקדמה האמיתית הנ"ל יובן לנו היטב ג' חלוקי המדרגות בדרכי התשובה, והם הא' תשובה מאהבה ענינו מצד התבוננו באהבת ה' ובאהבת תורתו הק' ובטוב טעמה שרוצה להתקשר בקדושה ולהעלות רוחו ונשמתו למקום הקדש. זה השב עבודתו שלימה מאד, שאף שכבר הרגיש נועם מתיקות העוון ויש לו נטיה רבה וכוסף חזק לחטוא מצד שכבר נכשל והטומאה הדבוקה בו ממשיכו מאד לעשות עוד כמ"ש (אבות ה, ב) "עבירה גוררת עבירה", והוא סר ופירש מן העוון, הרי עובד ה' בשני יצרים שבו ביצר טוב וביצה"ר שמהפך כח הרע הנטועה בו לטוב כפי רצונו יתברך בשורש העליון, שעל תנאי זה עלה במחשבה כל היצר הרע. נמצא שעל כל עוון ועוון שביכלתו ונטיתו לעשותו עובד בזה ה', והרי כל עוונותיו הראשונים שהם גרמו לו גם לאחר זמן נטיה גדולה לעשותם, נעשים אח"כ זכויות גמורים במה שפורש מהם. מה שלא היה כן לצדיק גמור שלא טעם החטא ואין לו כוסף חזק ונטיה גדולה אל הרע, כי הסט"א אין אחיזה בו כלל וע"ז אמרו (ברכות לד:) "מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד", ר"ל

ששרשו יותר גדול, כמעלת הזהב על הכסף. ואין כוונתם שעוונות הראשונים שעשה נחשבים לו כאילו עשה אז מצוות, אלא הכוונה במה שפירש מהם אח"כ והוא מ"ש (יומא פו:): "היכי דמי בעל תשובה וכו' באותה אשה ובאותו פרק" וכו', ר"ל שאף שמצוייר במחשבתו ונטייתו המתיקות שכבר טעם באותו הזמן ובאותו החטא, והוא פירש ממנו באהבתו את ה' כמ"ש זהו תשובה גמורה שאין למעלה ממנה, והוא מהפך הרע לטוב והמר למתוק.

ויעוד כי בעל תשובה כזה השב מאהבה לעשות רצון יוצרו הוא עושה גדרים וסייגים הרבה (יותר) מן החיוב לעשות משמרת למשמרת לאסור עצמו בדבר המותר, לו כדי שלא יהיה נכשל בעוון מצד שידע שיש לו נטיה הרבה לחטוא, וקרוב להיות נכשל. ולזה הביאו רז"ל לזה מ"ש (יחזקאל לג, יד-כ) "ובאמרי לרשע וכו' ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה" וכו', והיינו כי "משפט" נקרא מה שהאדם עושה ע"פ חיוב התורה, ו"צדקה" נקרא מה שעושה לפני משורת הדין יותר מן החיוב ולכן "עליהם הוא יחיה" נהפך לו העוונות לזכויות מכאן ואילך, כמבואר.

מדרגה שניה הוא השב מיראה והיינו מיראת עונש עולם הבא או עונשו של גיהנום, ואין מעלתו גדולה כל כך כמדרגה הראשונה, כי אין חשיבותו בכוסף לשוב עד ה' מאהבתו ודי לו במה שנוהר אח"כ שלא לחטוא, ואינו מתחרט כל כך להיות מצטער הרבה על עברו מצות ה' בראשונה, וגם אינו רואה להוסיף גדרים וסייגים לעשות לפני משורת הדין לאסור עצמו בדבר המותר

לו, ודי לו במה שנוהר במה שאסרה תורה. א"כ אין חטאיו הראשונים נמחים מכל וכל, שאין דבר נעקר לגמרי בו כי אם בחרטה חזקה וצער גדול שמצטער ורוצה שלא היה בא מתחילה לידי כך, כמו בהתרת נדר ע"י חרטה ופתח, ודבר זה נדמה לחולה שמקבל רפואה שאין הרפואה עוקר המחלה מעיקרו רק מרפא מכאן ואילך כמ"ש רז"ל בפרק המדיר (כתובות עד:): "הלכה אצל חכם והתירה מקודשת, הלכה אצל רופא וריפא אותה אינה מקודשת". והטעם שחכם עוקר הנדר מעיקרו, ורופא אינו מרפא אלא מכאן ואילך. וע"ז אמר הכתוב (ירמיה ב, כב) "כי אם תכבסי בנתר וכו' נכתם עוונך לפני" וכו', וירצה בזה כי האדם בעוונותיו מגביר כח הטומאה מאד וגורם לו עליה גדולה מה שהיה בתחילה שקוע למטה באחורים דאחורים בסוף המדרגות. קודם שמוציא כוחו לפועל הוא בסוף כל המדרגות, אבל ע"י הסט"א שגורם קלקול יפגום בכל נבראים ועולמות עליונים. נמצא שעולה למעלה ראש כביכול עומד לפניו יתברך ותובע דין וקטרוג. והתשובה אם אינה על מדרגה הראשונה רק מיראה נשאר עכ"פ שמץ טומאה כמו הרופא המרפא את האדם מחליו החזק שא"א לו להיות בריא וחזק עוד כמקדם.

ושתי מדרגות האלו רמזם הנביא (ירמיה ג) במ"ש "שובו בנים שובבים ארפא משובתיכם הננו אתנו לך כי אתה ה' אלהינו וכו' אם תשוב ישראל אלי תשוב. ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד" וכו', והיינו שמ"ש "שובו בנים" כוונתו היה שישובו מצד מדרגה העליונה והוא מאהבה, ומ"ש "ארפא משובתיכם" היינו מצד היראה שלזה צריך רפואה ותקון

למה שפגמו ועדיין נשאר רושם הקלקול, כמ"ש.

והוא מה שהנביא מלמד שישוּבו מצד אהבה היינו מצד שהם חלק ה' עמו ובאהבתו יתברך בחר אותם לו לעם והוא יהיה להם לאלהים וכטבע אהבת הבן לאביו והחלק אל הכל וז"ש "הננו אתנו לך כי אתה ה' אלהינו" וע"ז אמר (ירמיה ד, א) "אם תשוב ישראל נאום ה'" במדרגה זו אז "אלי תשוב" כמ"ש שמגעת עד כסא הכבוד, וכאב האוהב את בנו ומקרבו אצלו ונפשו קשורה בנפשו מצד אהבה שביניהם, כי המות לא יפריד ביניהם, וכח הטומאה שהוא מסך המבדיל בינו יתברך ובין ישראל יסיר מכל וכל, שלא ישאר ממנו אפילו רושם בעלמא.

וז"ש "ואם תסיר שקוציך מפני" שהם כוחות הטומאה שנברא בעוונותיו שהם שקוצים מבדילים בינו יתברך ובין ישראל ואז "ולא תנוד" ר"ל שלא תתרחק מפני, מאחר שזר לא יבוא ביני וביניכם והוא מדרגה עליונה מאד שתהיו קרובים לפנים ממחיצת מלאכי השרת ותשובה זו מאהבה הוא אהבה הדבוקה ביראה עליונה שהם כלולים זה בזה כידוע, והוא מצד הבושה שהאדם מתבייש מחטאיו בהכירו חטאו בזוי ומשוקץ בעיניו והוא מ"ש משה רבינו עליו השלום לישראל במתן תורה בעת שראו את כבודו ואת גדלו יתברך, ודבריו שמעו מתוך האש והכירו כולם גדולתו של יוצר בראשית, בזה נקשרה נפשם ודבוקה עם ה' והוא האהבה הגדולה אשר הגיעה להם כמ"ש (שה"ה ב, ד) "הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה". ואמרו במדרש (במדבר רבה ב, ג) "הביאני אל בית היין זה סיני" שכמו שהיין מפקח הלב ומשמח ומלהיב לב

האדם, כך נתלהב שם לבם כאש בנעורת ובשמחה גדולה לאהבת יוצרם. ואמר להם משה (שמות כ, יז) "ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ולבעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו" ואמרו במדרש (נדרים כ.) "זה הבושה" והיינו היראה הגדולה הבאה מצד האהבה החזקה, ולזה אמר שם הנביא ג"כ כשלימד אותם האיך לשוב אל ה' שיהיה לא מצד יראת העונש ולא מצד אהבת השכר, רק מצד בושת החטא בעצמו נגדו יתברך בהכירו גדולתו וכבודו וז"ש שם (ירמיה ג, כה) "נשכבה בבושתינו ותכסינו כלימתנו כי לה' אלהינו חטאנו" וכו'.

ובזה מובן מאמרם ז"ל (יומא פו.) במה ד"רמו קראי אהדדי כתיב שובו בנים שובבים וכתיב ארפא משובותיכם" וכו', והיינו שהוקשה שמענין הכתובים שהנביא מלמד לישראל האיך לשוב אליו יתברך מאהבה שבזה יוסר החטא מכל וכל ואדרבה יתהפכו לזכויות כמ"ש, א"כ מה זה שאמר "ארפא משובותיכם" שענין רפואה הוא רק מכאן ולהבא ורושם החטא עדיין נשאר. ולכן אמר שבאמת ירמוז הכתוב לב' מדרגות החלוקות בתשובה והיינו א' מאהבה וא' מיראה.

ורבי אמי רמי קראי אחרינא אהדדי, ונקט קרא קמא אשר שם והוא מ"ש שם "שובו בנים שובבים נאום ה' כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה", שפסוק זה מדבר מענין התשובה היותר גרועה במדרגה, שאינה מצד האדם אלא מסטרא דלעילא ע"י יסורים שמביא הקב"ה עליו עד שבעל כרחו ישוב וכמו שהובטחו ישראל על הגאולה העתידה בזמן שלא יהיו

זכאים ח"ו שהוא קץ של בעתה. כמ"ש (עיין תנחומא בחוקותי ג) "שהקב"ה מעמיד מלך שגזירותיו קשים כהמן ומחזיר אותם למוטב" והוא על ידי הבירור והצירוף הגדול כמ"ש (יחזקאל כ, לח) "וברותי מכם המורדים והפושעים ביי" וכו', והוא מ"ש (ירמיה ג, יד) "אחד מעיר ושנים ממשפחה" והוא מ"ש "ואנכי בעלתי מכם" כאדון המושל על עבדו ומביאו תחת שבט עבודתו שלא בטובתו. כי א"א לישראל להפרד מאתו יתברך וז"ש "כאן מיראה כאן ע"י יסורים" שפסוק הראשון מדבר מתשובה היותר גרועה במדרגה, כמ"ש.

מבואר לנו ממ"ש שהתשובה לכלל ישראל הכרחית היא עכ"פ לעת קץ. אם לא מעצמם אזי יהיה מסטרא דלעילא ע"י יסורים וכמ"ש בכ"מ בדברי הנביאים עצמו מספר, והטעם שעיקר קיום כל העולם בשביל התורה וישראל שעל דבר זה נכרת ברית וכמ"ש (ירמיה לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה" וכו' וכמ"ש בדברי ירמיה (לא, לד) "כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם וכו', אם ימושו החוקים האלה מלפני נאום ה' גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים, כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה וכו' גם אני אמאס בכל זרע ישראל" וכו', הורה בזה שא"א להתבטל קשר החזק והאמיץ והברית אשר בינו יתברך ובינינו, שאם היה הקשר הזה נפסק היה מתבטל כל הבריא לא לבד התחתונים, שהם השמש והירח המושלים בעולם השפל אלא גם השמים מלמעלה גם הם היו ח"ו מציאותם מתבטל אם היו מתבטלים ישראל מהיות גוי לפניו יתברך. ובהיות הדבר כן, מוכרח הוא יתברך להביא גאולה לישראל שבזה יהיה גאולה

לכלל כל העולם וכל הבריא אשר בגודל חטאינו כביכול כאילו הם נשתעבדו תחת הרשות כח הסט"א אשר ידו שלטה עד למעלה כביכול עד מקום הכסא וכמ"ש בעמלק "כי יד על כס יה" וכו', והוא כח קיטרוגו ושליטתו אשר כל העולמות הם תחת יד הקטרוג הזה שיפנו להשפיע למקום באר צרה ונכריה ולזה יהיה הוא יתברך המעורר אותנו לתשובה בע"כ בכדי שיהיה גאולה לעולם וגם לישראל, ויתקיים הברית לקיום הבריא. והוא מ"ש הנביא ג"כ (ישעיה נט, כ) "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב ואני זאת בריתי אותם אמר ה'", והוא אחר מ"ש שם הנביא בנבואה מפי ה' בשפלות הדור האחרון הזה, אשר רבו בו הפושעים והשקר גבר ע"י כח הטומאה שיתגבר בעקבות משיחא ע"י נשיכת הנחש בעקב כמ"ש שם (ישעיה נט, ביד) "כי רבו פשעינו וכו' והוסג אחר משפט וצדקה מרחוק תעמוד" ותהא האמת נעדרת אשר אנו רואים בעינינו בעוה"ר בדור האחרון הזה וע"ז אמר הנביא בשמו יתברך (ישעיה נט, טז) "וירא כי אין איש" וכו' ואז "ותושע לו זרועו" וכו', הוא כמ"ש בפ"ק דברכות (ו). "ובזרוע עוזו אלו תפילין" שהקב"ה מניח תפילין, וכבר כתבנו בזה במ"א שענין תפילין דמרא עלמא הוא כמו שאנו מניחין תפילין לאות על קשר שנתקשרנו בו יתברך במתן תורה כמ"ש (דברים כו, יז) "את ה' האמרת" בעבודה במעשה וגם בעבודה בטהרת המחשבה והלב, שהם ענין תפילין של יד ושל ראש, כמו כן הוא יתברך לאות נתן שכביכול הוא ג"כ מתקשר בנו כל יפרד הקשר הזה לעולם בב' מדרגות, בהשגחה נסיית גלויה שמורה ע"ז תפילין של ראש כמ"ש (דברים

כח, י) "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", ואמרו (מנחות לה:): "אלו תפילין של ראש", או בנסים נסתרים כמו בגלות שהוא קשר של תפילין של יד המכוסה "לך לאות ולא לאחרים לאות" (מנחות לז:).

וענין הקשר של תפילין הזה שהוא כביכול מעורר אותנו יתברך לישועה העתידה כי א"א לקשר הזה להיות מתבטל ואף שאין אנו זכאים לכך ע"ז אמר (ישעיה נט, טז) "וצדקתו היא סמכתהו" להיות כביכול הוא יתברך מתלבש במדת טובו לצרף מעשים טובים שבכל הדורות אחת לאחת למצוא חשבון, וע"ז אמר (שם פס' יז) "וילבש צדקה כשריון", כמ"ש בפ"ק דב"ב (ט:): "מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרף" וכו', וע"ז "וכובע ישועה בראשו" הוא כביכול תפילין של ראש שיגלה כבודו יתברך עלינו בנסים גלויים כמ"ש (מכה ז, טו) "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", ואמר אח"ז "ובא לציון גואל". מדקדוק הכתוב א"א לפרש הגאולה על ישראל שהרי אמר אח"כ "ולשבי פשע ביעקב" בתוספות ו' מזה מוכרח שמ"ש בתחילה אינו על ישראל. והוא מה שכתבנו בביאורו שמדבר בגאולה לכלל העולם וכל נבראי מעלה אשר הם כביכול כאילו נשתעבדו למלא רצון האי עבדא בישא (סמאל).

ובל"ל העולם מכונה בשם "ציון" שכל דבר נקרא על שם נקודה מרכזית שבו כמ"ש (חזקוני ג, ב) "מציון מכלל יופי" מציון משתיתו של עולם (עיין תנחומא קדושים סק"י) שהוא מרכז האמצעי שאליו היה עיקר כוונתו יתברך בבריאת עולמו שנתאוה להיות לו דירה בתחתונים שהוא

מקום הקשר של כל העולמות, הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ששם שער השמים וה' נצב עליו. וע"ז אמר "ובא לציון גואל" שעיקר רצונו יתברך בשביל תיקון הבריאה וע"ז יהיה גאולה גם לשבי ביעקב ע"י שהוא יתברך יעורר אותנו לתשובה, וז"ש "נאום ה'". כי באמת "צדיק ורשע לא קאמר" ואינו בבחינת דיבור מאתו יתברך אם לא נהיה זכאים ח"ו וז"ש "נאום ה'", וע"ז אמר כי דבר זה א"א כי כבר נכרת ברית לקיום העולם ע"י התורה הנקראה "זאת" (ע"ז כ:), והוא מ"ש "ואני זאת בריתי אותם אמר ה'" וכו', ולכן כבר הבטיח הוא יתברך שלא תשכח התורה מזרעו לעולם (שבת קלח:): אף בתוקף הגלויות והשעבודים הגדולים כי בלעדי זה היה חורבן העולם ח"ו וז"ש "רוחי אשר עליך וכו' לא ימוש מפך" וכו'.

ומעתה יוצא לנו מפולש כוונת מאמרם ז"ל במסכת יומא (פו:): מ"ש "גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם" ר"ל שהתשובה היא כלל כל קיום העולם ותכלית הבריאה היה בשביל זה, והוצרך לעלות במחשבה כי בלעדי זה לא היה גאולה לכלל העולם להיות יוצא חפשי משעבוד הסטרא אחרא וכח הנחש המקטרג למעלה. ולכן שפיר הביאו ראיה ממ"ש "ובא לציון גואל ולשבי פשע", שמשם מבואר לנו שתשובת ישראל שיהיה לעתיד לבא עכ"פ יגרום גאולה שלמה ג"כ לכלל העולם. וזה מה שרצינו לבאר בדרוש הזה לבאר עומק כוונת דברי חז"ל הקדושים. וכי דבריהם מיוסדים על אדני פז דברי הנביאים הקדושים וכן נזכה כולנו בנועם ה' לעבדו שכם אחד, אכ"ר.